

Brian Tokar | Κλιματική Δικαιοσύνη: Προοπτικές για την Κλιματική Κρίση

Tokar, Brian*, *Κλιματική Δικαιοσύνη, Προοπτικές για την Κλιματική Κρίση και την Κοινωνική Αλλαγή*, μτφρ. Σταύρος Καραγεωργάκης, εκδ. Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη, 2013, σ. 200.

Πρόλογος για την ελληνική έκδοση

Το 2012 ήταν η χρονιά κατά την οποία πολλοί άνθρωποι, ειδικά στο βόρειο ημισφαίριο, βίωσαν για πρώτη φορά τις άμεσες συνέπειες της αναδυόμενης παγκόσμιας κλιματικής κρίσης. Αυτό φάνηκε πιο καθαρά στις Η.Π.Α., όπου η ξηρασία και το παρατεταμένο κύμα καύσωνα του καλοκαιριού του 2012 έκανε ακόμα και τους χειραγωγημένους από τα μέσα ενημέρωσης Αμερικάνους να παραδεχτούν ότι η παγκόσμια κλιματική αλλαγή είναι πλέον πραγματικότητα. Στο τέλος του Οκτωβρίου, όταν ο τυφώνας Σάντυ ρήμαξε τις παράκτιες περιοχές της Νέας Υόρκης, του Νιου Τζέρσι, και αρκετών ακόμα περιοχών, το ζήτημα της παγκόσμιας υπερθέρμανσης έγινε πρωτοσέλιδο μετά από πολλά χρόνια στις Η.Π.Α.

Το καταστροφικό κύμα καύσωνα που σημειώθηκε στην Ευρώπη το 2003 πέρασε στα ψιλά των αμερικανικών εφημερίδων, και οι μαζικές πλημμύρες που σαρώνουν τα τελευταία χρόνια το Πακιστάν, την Ταϊλάνδη και την Ινδονησία σπάνια εντάσσονται στα προβλήματα του κλίματος. Είναι πιθανό όμως η εικόνα των κυμάτων ύψους τεσσάρων μέτρων που έσκαγαν στο νότιο Μανχάταν να κατάφεραν τελικά να ξυπνήσουν τους περισσότερους Αμερικάνους από τον κλιματικό τους λήθαργο. Για πρώτη φορά μετά το 2009, η χρονιά του 2012 ήταν αυτή κατά την οποία αυξήθηκε σημαντικά το ενδιαφέρον του αμερικανικού κοινού για τα ζητήματα της κλιματικής απορρύθμισης, και σχεδόν η πλειονότητα του κόσμου αναγνώρισε ότι έχει επηρεαστεί

προσωπικά από τις παγκόσμιες κλιματικές αλλαγές.[1]

Η τρυφή πολυτέλεια της άρνησης της κλιματικής κρίσης είναι κυρίως αμερικανικό φαινόμενο, ωστόσο άρχισε να έχει πέραση και στην Ευρώπη, ειδικά μετά το κατασκευασμένο σκάνδαλο που αφορούσε στην ερευνητική ομάδα για το κλίμα του βρετανικού Πανεπιστημίου της Ανατολικής Αγγλίας στα τέλη του 2009. Μετά από εβδομάδες με ιστορίες για ηλεκτρονικά μηνύματα που διέρρευσαν και για στατιστικά «τεχνάσματα» –το τελευταίο έγινε για να βελτιστοποιήσει τα δεδομένα, αλλά παρερμηνεύτηκε κατά την προσπάθεια χειρισμού του– τα ελεγχόμενα από τις επιχειρήσεις μέσα ενημέρωσης όλου του κόσμου επιδόθηκαν σε ένα παραλήρημα καταγγελίας των επιστημόνων, και υπαινίχθηκαν ότι η ανθρωπογενής παγκόσμια υπερθέρμανση του πλανήτη ήταν καθαρά ένα θέμα που αφορούσε τις επιστημονικές διαμάχες, και όχι τόσο ένα πραγματικό πρόβλημα. Τέσσερα συναπτά κλιματικά συνέδρια των Ηνωμένων Εθνών τέλειωσαν χωρίς να έχει σημειωθεί κάποια σημαντική πρόοδος προς την κατεύθυνση της πραγματικής μείωσης του διοξειδίου του άνθρακα και των άλλων αερίων του θερμοκηπίου.

Ένα παρόμοιο κύμα συστηματικής άρνησης χάλασε τις πρόσφατες συζητήσεις για τα δημόσια χρέη και για τις ολέθριες νεοφιλελεύθερες πολιτικές που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα, και σε άλλες χώρες, με την επίφαση της μείωσης του ελλείμματος. Η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο επέβαλαν τα νεοφιλελεύθερα μέτρα της ιδιωτικοποίησης, του ελεύθερου ανταγωνισμού και της ουσιαστικής καταστροφής του κοινωνικού ιστού ασφαλείας για πρώτη φορά σε χώρες του νότιου ημισφαιρίου τη δεκαετία του '80

και του '90. Σήμερα, αυτές οι πολιτικές «δομικής προσαρμογής» προωθούνται ακόμα και σε αρκετές από τις πλουσιότερες χώρες.

Οι Έλληνες έχουν δείξει στον κόσμο ότι αυτές οι πολιτικές είναι απόλυτα καταστροφικές, και ακόμα έχουν δείξει πώς είναι η μαζική, οργανωμένη λαϊκή αντίσταση. Ωστόσο, οι ελίτ των Η.Π.Α. και της Ευρώπης συνεχίζουν να πιέζουν για την εφαρμογή αυτών των πολιτικών, λες και οι ίδιες αντιπροσωπεύουν τη μοναδική πρακτική λύση σ' αυτό που οι πολιτικοί ονομάζουν μη βιώσιμο δημόσιο χρέος. Ακόμα και αν οι εργαζόμενοι στον δημόσιο τομέα, αλλά και όσοι στηρίζονται στις κοινωνικές υπηρεσίες, αντιμετωπίζουν τις χειρότερες συνέπειες των ακραίων μέτρων για τη «μείωση του ελλείμματος», οι ονομαζόμενοι «κεντρώοι» πολιτικοί, από τον Σαμαρά και την Μέρκελ μέχρι τον Ομπάμα, συνεχίζουν να παρουσιάζουν αυτά τα μέτρα ως τη μόνη ρεαλιστική λύση για να προχωρήσουμε.

Μια πιο γνήσια απάντηση στην οικονομική, αλλά και στην κλιματική, κρίση απαιτεί συστημική αλλαγή στον χαρακτήρα των δημόσιων πολιτικών, αλλά και στον τρόπο που αποφασίζουμε γι' αυτές τις πολιτικές. Πράγματι, τόσο η κρίση του παγκόσμιου κλιματικού χάους όσο και η κρίση της νεοφιλελεύθερης οικονομίας απαιτούν έναν θεμελιώδη μετασχηματισμό της οικονομικής και πολιτικής κατάστασης. **Όπως γνωρίζουμε, ο καπιταλισμός προϋποθέτει μη βιώσιμους περιβαλλοντικά ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης ενώ ταυτόχρονα ευνοεί τη συγκέντρωση της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας σ' όλο και λιγότερα χέρια.** Αυτό το σύστημα δεν εξυπηρετεί εύκολα ούτε την εκχώρηση του οικονομικού και πολιτικού ελέγχου ούτε την απαραίτητη μείωση στην κατανάλωση από τις παγκόσμιες ελίτ. Αυτά ακριβώς όμως είναι τα μέτρα που χρειάζονται για ένα δίκαιο και βιώσιμο μέλλον, τόσο για την ανθρωπότητα, όσο και για κάθε μορφή ζωής της γης.

Τα κείμενα του ανά χείρας βιβλίου γράφτηκαν την περίοδο πριν από τη σύνοδο για το κλίμα που έγινε στην Κοπεγχάγη το 2009. Τότε υπήρχε σε μεγάλο βαθμό συνειδητοποίηση των συνεπειών της συνεχιζόμενης κλιματικής κρίσης, και υπήρχε η γνώση ότι οι γηγενείς και οι άλλες τοπικές κοινότητες, οι οποίες είναι ελάχιστα υπεύθυνες για τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου,

αντιμετωπίζουν τις χειρότερες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Πάνω από 100.000 άνθρωποι απ' όλο τον κόσμο συγκεντρώθηκαν στους δρόμους της Κοπεγχάγης για να απαιτήσουν μια συμφωνία που θα αποτρέψει την κλιματική καταστροφή και άρχισαν να δείχνουν τον δρόμο για έναν πιο οικολογικό τρόπο ζωής. Όπως γνωρίζουμε όμως, οι υπόγειοι χειρισμοί οδήγησαν σε ένα πραγματικά άχρηστο «σύμφωνο» που παροτρύνει τις χώρες για εθελοντική μείωση των εκπομπών τους. Οι Η.Π.Α. και η Κίνα, οι οποίες συχνά θεωρούνται ανταγωνίστριες αλλά μοιράζονται ένα ακαταμάχητο βραχυπρόθεσμο συμφέρον να καθυστερούν τον ουσιαστικό έλεγχο των εκπομπών, στήριξαν το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης και το επακόλουθό του, που αποκαλείται Πλατφόρμα του Ντέρμπαν. Η συμφωνία του Ντέρμπαν, η οποία προέκυψε από το συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών του 2011 στην Νότια Αφρική, ουσιαστικά ανέβαλε κάθε πρόοδο για τις παγκόσμιες μειώσεις αερίων μέχρι το 2020 ή και αργότερα, και το συνέδριο που έγινε το 2012 στην Ντόχα του Κατάρ θεωρήθηκε ευρέως αποτυχημένο αφού δεν κατάφερε τη σύναψη ουσιαστικών συμφωνιών.

Ενόψει της συνόδου της Κοπεγχάγης κάποιοι άρχισαν για πρώτη φορά να δραστηριοποιούνται σε παγκόσμια κλίμακα, εμπνεόμενοι από τη ριζοσπαστική μετασχηματιστική προοπτική της κλιματικής δικαιοσύνης. Η κλιματική δικαιοσύνη καταφέρνει ακόμα να ενοποιεί βασικές ιδέες για τη φύση της κλιματικής κρίσης και για το πώς πρέπει να προχωρήσουμε ως παγκόσμια κοινότητα.

Η κλιματική δικαιοσύνη προβάλλει τις φωνές των κοινοτήτων που είναι στην πρώτη γραμμή και αντιμετωπίζουν τις χειρότερες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, αυτών δηλαδή των κοινοτήτων που συμβάλουν ελάχιστα στις εκπομπές αερίων.

Το είδαμε στην Κοπεγχάγη, αλλά και σε όλα τα συνέδρια των Ηνωμένων Εθνών που ακολούθησαν, όταν επιτέλους ακούσαμε τις ιστορίες του αγώνα και της επιβίωσης των κατοίκων των νησιών-κρατών που βουλιάζουν κάτω από τη στάθμη της θάλασσας, των μαστιζόμενων από ξηρασίες εδαφικών εκτάσεων της ανατολικής Αφρικής, των χτυπημένων από πλημμύρες χωρών της νότιας Ασίας,

αλλά και άλλων περιοχών.

Επίσης η κλιματική δικαιοσύνη αμφισβητεί τις μυριάδες λάθος λύσεις που προτείνονται και εφαρμόζονται για την κλιματική κρίση –από την πυρηνική ενέργεια και τον ανύπαρκτο «καθαρό άνθρακα» μέχρι το εμπόριο ανταλλαγής ρύπων– και προτάσσει πραγματικές λύσεις που στοχεύουν στην επανατοπικοποίηση των οικονομιών και την ενίσχυση των θεσμών του κοινοτιστικού ελέγχου. Μαζί με τους συνδικαλισμένους εργάτες και τους άνεργους, οι υπερασπιστές της κλιματικής δικαιοσύνης επιδιώκουν τη μετάβαση από την κοινωνία που είναι εξαρτημένη από τα ορυκτά καύσιμα σε αυτήν των ανανεώσιμων μορφών ενέργειας. Ενώ αρκετές από τις οργανώσεις βάσης για την κλιματική δικαιοσύνη, οι οποίες προηγήθηκαν της συνόδου της Κοπεγχάγης, αποδείχτηκε ότι ήταν βραχύβιες, τα παγκόσμια δίκτυα, όπως το Κλιματική Δικαιοσύνη Τώρα, συνεχίζουν να λειτουργούν ως ένας κοινός τόπος για ανθρώπους που δουλεύουν εντός και εκτός των πυλών των διαπραγματεύσεων των Ηνωμένων Εθνών.

Φυσικά, συνεχίζουν και υπάρχουν διαμάχες μεταξύ των ανθρώπων που δουλεύουν μέσα και έξω από το σύστημα. Το 2011 στο Ντέρμπαν, οι διαφωνίες μεταξύ των ομάδων της κοινωνίας των πολιτών που συμμετείχαν στο συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών και όσων ήταν εκτός κορυφώθηκαν, την τελευταία μέρα της διαδήλωσης που γινόταν έξω από το συνεδριακό κέντρο. Ενώ οι εκπρόσωποι των μεγαλύτερων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων ζήτησαν τη συνεργασία των σεκιουριτάδων των Ηνωμένων Εθνών, προκειμένου να εκκενωθεί το κτίριο των διαδηλωτών, αρκετοί ακτιβιστές αρνήθηκαν να φύγουν και κάποιοι απομακρύνθηκαν με τη βία.[2] Ενώ πολλές ομάδες για την κλιματική δικαιοσύνη δυσκολεύονται πολύ να εκθέσουν τις απόψεις τους στις διαδικασίες των Η.Ε. –λόγω μιας συντονισμένης προσπάθειας των αξιωματούχων να περιθωριοποιήσουν τις φωνές της κοινωνίας των πολιτών– κάποιοι παραμένουν αισιόδοξοι για τις δυνατότητες μιας συντονισμένης στρατηγικής εντός και εκτός αυτών των ετήσιων συναντήσεων. Την ώρα που τα ακτιβιστικά κινήματα βάσης, όπως η ευρωπαϊκή Δράση

για την Κλιματική Δικαιοσύνη και η αμερικανική Κινητοποίηση για την Κλιματική Δικαιοσύνη, φαίνεται να χάνουν τα ερείσματά τους μετά τα απογοητευτικά επακόλουθα της Κοπεγχάγης, συνεχίζουν να προσφέρουν ένα πρότυπο για συντονισμένες, ασυμβίβαστες δημόσιες δράσεις, οι οποίες σήμερα είναι χρήσιμες περισσότερο από ποτέ.

Μια ακόμα σημαντική εξέλιξη είναι η αύξηση των προσπαθειών αντίστασης στις νέες, εξαιρετικά ακραίες μορφές άντλησης ορυκτών καυσίμων σε όλο τον κόσμο. Οι αυξανόμενες τιμές του πετρελαίου κάνουν κερδοφόρα την εξαγωγή ανθρακούχων καυσίμων από εξαιρετικά απομακρυσμένες και δαπανηρές πηγές, είτε αυτές είναι οι οριζόντιες υπόγειες διατρήσεις και η υδραυλική ρηγμάτωση των σχιστόλιθων για άντληση αερίου ή πετρελαίου, είτε η εκμετάλλευση του πετρελαίου από την ασφαλική άμμο, είτε οι επικίνδυνες εξορύξεις από τα πελάγη της Αρκτικής και των γύρω περιοχών. Ενώ έχει εκδηλωθεί σημαντική αντίσταση για την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων ασφαλικής άμμου στην Αλμπέρτα του Καναδά –από ντόπιους ακτιβιστές, αλλά και από Ευρωπαίους και Αμερικάνους– οι εταιρίες έχουν αρχίσει να ψάχνουν για ασφαλική άμμο μέχρι και στην λεκάνη του Κονγκό.[3] Η αντίσταση στην υδραυλική ρηγμάτωση έγινε πρωτοσέλιδο στις πολιτείες της Νέας Υόρκης και της Πενσυλβάνια, ωστόσο αυτή η χημική και εντατική τεχνολογία χρησιμοποιείται σήμερα παγκοσμίως. Ιθαγενείς κοινότητες αντιστέκονται στις μετακινήσεις πληθυσμών που προσπαθούν να τους επιβληθούν προκειμένου να γίνει εξόρυξη πετρελαίου στις ακτές της Αλάσκα, και παρόμοιοι αγώνες πιθανώς θα επεκταθούν σε όλη την Αρκτική, όσο το λιώσιμο των πάγων διευκολύνει την εξόρυξη πετρελαίου, τις μεταλλευτικές δραστηριότητες και την κατασκευή λιμανιών στον απομακρυσμένο Βορρά.

Ο χαρακτηρισμός της εκμετάλλευσης της ασφαλικής άμμου της Αλμπέρτα ως ένα «τελειωτικό χτύπημα» στο παγκόσμιο κλίμα από τον διάσημο κλιματολόγο Τζέιμς Χάνσεν θα μπορούσε να αφορά οποιαδήποτε απ' αυτές τις νέες επικερδείς ακραίες μορφές ενέργειας.[4] Κάθε εξόρυξη νέας μορφής ενέργειας πλήττει μια

ανθρώπινη κοινότητα, την οποία οι επιχειρήσεις είναι έτοιμες να θυσιάσουν στο όνομα των σταθερών κερδών και της εξυπηρέτησης της υπερβολικής κατανάλωσης των ελίτ. Ωστόσο, κάθε μία απ' αυτές τις περιπτώσεις είναι και μια εστία αντίστασης.

Το ρίσκο είναι πολύ μεγάλο και κάθε μία απ' αυτές τις ιστορίες δείχνει ότι χρειάζεται άμεσα η δημιουργία ενός ενωμένου και συνεκτικού κινήματος για την κλιματική δικαιοσύνη.

Τα κινήματα για την κλιματική δικαιοσύνη συνεχίζουν να είναι ποικιλόμορφα και στηρίζονται σε μια ίσως πρωτόγνωρη ποικιλία προοπτικών και στρατηγικών. Για πολλούς λόγους, η ανομοιογένειά τους είναι η δύναμή τους, δεδομένης της διαφορετικότητας των ανθρώπων που επηρεάζονται από τα ακραία καιρικά φαινόμενα και το αυξανόμενο κλιματικό χάος, όπως επίσης και από την ανάγκη για την ανάπτυξη κατάλληλων στρατηγικών για πολύ διαφορετικά πολιτικά πλαίσια. Η κλιματική κρίση όμως είναι επίσης εκ των πραγμάτων παγκοσμίων διαστάσεων, και η έλλειψη προόδου για την μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου παγκοσμίως υπογραμμίζει την ανάγκη για ακόμα περισσότερη συνεργασία, αποφασιστικότητα και κοινό όραμα.

Ίσως η μεγαλύτερη ελπίδα του κινήματος είναι ο συνδυασμός της αυξανόμενης κλιματικής μαχητικότητας στον Βορρά και η αυξανόμενη διεθνής προβολή των αγώνων στον Νότο. Ελλείψει μιας συνεκτικής στρατηγικής για τη γρήγορη ανατροπή του αδιεξόδου των παγκόσμιων διαπραγματεύσεων –που είναι, με τη σειρά τους, το προϊόν της πολιτικής ηγεμονίας των συμφερόντων που συνδέονται με τα ορυκτά καύσιμα– ο νοτιοαφρικανός αναλυτής και ακτιβιστής Πάτρικ Μποντ αναφέρει ότι:

Δεν πρέπει να ξεχνάμε τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά μιας μελλοντικής πολιτικής κλιματικής δικαιοσύνης: να σκεφτόμαστε τοπικά, εθνικά και παγκόσμια, και επίσης, να δρούμε σε κάθε

ένα απ' αυτά τα επίπεδα με την κατάλληλη ανάλυση, στρατηγική, τακτική και τους κατάλληλους συμμάχους.[5]

Το μέλλον της ανθρωπότητας μπορεί να στηρίζεται σ' αυτήν την κάπως διερευνητική, αλλά αναμφίβολα ουσιώδη, προοπτική.

Θέλω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου σε όλους όσοι συνέβαλαν στο να γίνει πραγματικότητα αυτό το βιβλίο, μεταξύ των οποίων, τους εκδότες της πρώτης μορφής αυτών των κειμένων, τον Σταύρο Καραγεωργάκη και τους συνεργάτες του στην Ελλάδα που ανέλαβαν αυτήν την νέα έκδοση, και ειδικά τον Άιρικ Άιγκλαντ και τους υπόλοιπους της νορβηγικής εκδοτικής κολλεκτίβας New Compass (πρώην Communalism) που πρώτοι αυτοί με παρότρυναν να οργανώσω αυτά τα άρθρα στη μορφή ενός βιβλίου και με ενθάρρυναν για να υλοποιηθεί αυτό το έργο. Ελπίζω ότι η ελληνική έκδοση θα πετύχει να πλησιάσει ένα νέο κοινό που θα γνωρίσει την εξέλιξη του κινήματος για την κλιματική δικαιοσύνη, και θα βοηθήσει ακολούθως στη δημιουργία μιας νέας, κοινωνικής μετασχηματιστικής προσέγγισης για όλα τα κοινωνικά και οικολογικά προβλήματα που αντιμετωπίζουμε σήμερα.

Μπράιαν Τόκαρ

Ανατολικό Μοντπελιέ, Βερμόντ

Νοέμβριος 2012

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

[1] Αν και η πιο πρόσφατη μελέτη, η οποία εκπονήθηκε από κοινού από τα πανεπιστήμια του Γέιλ και του Τζορτζ Μέισον, έγινε πριν τον τυφώνα Σάντυ, ωστόσο έδειχνε μια χαρακτηριστική αλλαγή στη στάση του κόσμου. Βλ. Anthony Leiserowitz, κ.α., *Climate Change in the American Mind: Americans' Global Warming Beliefs and Attitudes in September 2012* (New Haven, CT: Yale Project on Climate Change Communication, 2012).

[2] Anne Petermann & Orin Langelle, "The Durban Disaster," *Z Magazine*, Φεβρουάριος 2012.

[3] Sarah Wykes, *Energy Futures: Eni's investments in tar sands and palm oil in the Congo Basin* (Berlin: Heinrich Böll

Foundation, 2009).

[4] James Hansen, "Silence is Deadly," 3 Ιουνίου, 2011, τελευταία πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου, 2011 στη διεύθυνση: https://www.columbia.edu/%7Ejeh1/mailings/2011/20110603_SilenceIsDeadly.pdf.

[5] Patrick Bond, "Durban's conference of polluters, market failure and critic failure," *Ephemera* Vol. 12:1/2, σσ. 66-67 (2012).

**Ο Μπράιαν Τόκαρ έχει συμμετάσχει ως ακτιβιστής σε διάφορα κινήματα των Η.Π.Α. ήδη από τη δεκαετία του 1970. Επίσης είναι ένας από τους θεωρητικούς που γράφει με σθένος για ζητήματα που σχετίζονται με τα γενετικά τροποποιημένα, την ηθική της τροφής και την κοινωνική οικολογία. Σήμερα είναι ο διευθυντής του Ινστιτούτου Κοινωνικής Οικολογίας που είχε ιδρύσει ο Μάρεϊ Μπούκτσιν στο Βερμόντ των Η.Π.Α.*

Το Τέλος της Ενιαίας Σκέψης και η Ριζοσπαστικοποίηση της Δημοκρατίας

Αποστόλης Στασινόπουλος

Ο μεγάλος χαμένος των προκριματικών εκλογών του γαλλικού κόμματος των Ρεπουμπλικανών, Νικολά Σάρκοζι, δήλωσε πρόσφατα πως με τη νίκη του Τραμπ στις ΗΠΑ βρισκόμαστε αντιμέτωποι με το τέλος της «ενιαίας σκέψης», κάτι που επιβεβαιώνεται και από τον νικητή της εν λόγω αναμέτρησης, Φρανσουά Φιγιόν, που συνιστά μια τερατώδη συμπλοκή του νεοφιλελευθερισμού με τον φασισμό. Τι εννοεί ο Σαρκοζι; Μα φυσικά ότι ζούμε την οριακή απόληξη του «θριάμβου» του φιλελευθερισμού και την οριστική αποτυχία του να ενθηκεύσει στην ιστορία τις εξαγγελίες του

περί προόδου, ελευθερίας, ευημερίας και ευτυχίας της ανθρωπότητας.

Ο Βέμπερ, χαρτογραφώντας το σιδερένιο κλουβί του καπιταλισμού, σημείωνε πως ο καπιταλισμός δεν έχει ανάγκη τη δημοκρατία ή τα δικαιώματα. Σε πρόσφατο άρθρο του στους Financial Times, ο Μάρτιν Γουλφ, διαπρύσιος κήρυκας των καπιταλιστικών οραμάτων, υποστήριξε πως σήμερα βιώνουμε μια βίαιη ασυμβατότητα μεταξύ καπιταλισμού και δημοκρατίας. Βεβαίως, τα φιλελεύθερα δικαιώματα δεν συνεπάγονται τη δημοκρατία ούτε είναι έννοιες συνυπόστατες, αλλά ο σύγχρονος γραφειοκρατικός τεχνοκρατισμός του καπιταλισμού διαλύει ακόμα και αυτόν τον κεκτημένο χώρο των δικαιωμάτων.

Το 1996 ο Κρίστοφερ Λας έγραφε για την εξέγερση των ελίτ. Η είσοδος στον 21^ο αιώνα επιφύλασσε μια αντιστροφή του παραδείγματος αυτού. Οι μεγάλες εξεγέρσεις των ευρωπαϊκών μητροπόλεων και προαστίων ξεδίπλωσαν ένα «όχι» που έκανε ορατή την ύπαρξη ενός ορίου. Το πνιγηρό αίσθημα του ασαφούς ορισμού της ύπαρξης έδωσε τη θέση του σε μια καινοφανή ανίχνευση των δυνατοτήτων της ανθρώπινης δημιουργίας, με δημοκρατικές συντεταγμένες, που εκπτυχώθηκε στις πλατείες όλου του κόσμου το 2011. Τον τελευταίο καιρό, η ζωή των δυτικών κοινωνιών ανατέμνεται με μια ηχώ που δραπετεύει από τα κρεματόρια του παρελθόντος, μετατρέποντας την Άκρα Δεξιά σε μία placebo επαναστατική δύναμη. Το δόγμα της μονοδρόμησης του κόσμου αμφισβητείται, αποκτώντας επικίνδυνες συνδηλώσεις μέσα από μια υπαναχώρηση σε σκοτεινές οδούς.

Ο φασίστας Ούγγρος πρωθυπουργός, Βίκτορ Ορμπάν, τόνισε emphaticά για την εκλογή Τραμπ: «αισθάνομαι ότι ζούμε τις μέρες όπου αυτό που ονομάζουμε φιλελεύθερη μη-δημοκρατία –στην οποία ζήσαμε για τα προηγούμενα 20 χρόνια– τελειώνει» για να το επισφραγίσει προσφάτως ο Πέπε Γκρίλο λέγοντας πως «αυτό είναι η κατάρρευση μιας ολόκληρης εποχής». Η αποτυχία των υποσχέσεων του συστήματος έχει οδηγήσει εδώ και χρόνια τις κοινωνίες στην αποστοίχιση από τις συντεταγμένες του. Ο Τραμπ, η Λεπέν, ο

Φάρατζ, ο Γκρίλο, ο Ορμπάν, ο Χόφερ, ο Βίλντερς και όλο αυτό το ρεύμα επιτυγχάνει την ενσωμάτωση της αντιουστημικής έκφρασης μεγάλης μερίδας των κοινωνιών μέσα από τον έλεγχο της ψήφου. Πώς αλλιώς μπορούμε να ερμηνεύσουμε τη δυναμική που απασφαλίστηκε μετά το Brexit; Ο υπαρξιακός τρόμος, η ασφυξία και η αβεβαιότητα που βιώνει σήμερα η ανθρωπότητα μέσα από τον κατακερματισμό εννοιών όπως ο πολίτης, το σύνταγμα και η δημοκρατία βρίσκει μια απάντηση στην κοινοτοπία του κακού.

Η εθνική ταυτότητα δεν νοηματοφορεί πλέον ορίζοντες καθολικού ανήκειν, ούτε είναι αναγκαία για τη συγκρότηση του νέου χάρτη πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, με αποτέλεσμα οι αναβιώσεις των εθνικισμών ως αμυντικές αναζητήσεις νοήματος, όσο επιθετική μορφή και να παίρνουν, να γίνονται μέχρι σήμερα διαρκώς ενσωματώσιμες απ' τις πολιτικές αποφάσεις των κυρίαρχων οικονομικών ελίτ. Το εθνικό εμφανίζεται ως επισήμανση με μειωμένη ισχύ. Ως μια ζώνη παγκόσμιου καταμερισμού. Η Μεγάλη Βρετανία κλείνει την πόρτα πίσω της στην E.E. τη στιγμή που η Σκωτία ζητά ανεξαρτητοποίηση και επιστροφή. Η Β. Ιρλανδία ένωση με την Ιρλανδία και το Λονδίνο μια ζωνοποίηση εντός E.E. Η ταύτιση του volk με τον ηγέτη μέσα από την κρατική έκφραση αναδιατάσσεται, χωρίς να βρίσκει άμεση εφαρμογή στον 21ο αιώνα. Τα εθνικιστικά κόμματα εξουσίας προβάλλονται διχοτομημένα από τα αντίστοιχα κινήματα αναπαράγοντας τον μετα-πολιτικό στίβο που κυριαρχείται από την ανάθεση και τη διαμαρτυρία. Μια οπή δημιουργείται παρά ταύτα στην Ουκρανία, την Ουγγαρία και την Πολωνία που, λόγω της σημασιακής δέσμης του κομμουνιστικού παρελθόντος, οι εθνικιστικές κινήσεις ανθούν εφραπτόμενες με τις κυβερνητικές προτάσεις.

Η ταύτιση όμως του εθνικισμού με την εναντίωση στον αντιδημοκρατικό οικονομισμό και την έξοδο από την E.E. μπορεί να αποδεσμεύσει πολλαπλούς κινδύνους. Οι εθνικισμοί σήμερα δεν προσομοιάζουν με το μεσοπολεμικό αντίστοιχο, αλλά αναδιατάσσουν τους συσχετισμούς παγκοσμίως σε τρομακτική κλίμακα, κάνοντας τη ροή της παγκοσμιοποίησης να μην μοιάζει

κεκτημένη. Η οργή δείχνει να στρέφεται εκεί. Το κοινό υπέδαφος της εθνολαϊκιστικής Άκρας Δεξιάς εντοπίζεται στην τρισχιδή ρητορεία περί οπισθοχώρησης στην εθνική ισχύ, στην εθνική παραγωγική ανασυγκρότηση και το κλείσιμο των συνόρων, σημεία που επιτείνουν τη σύγχυση, τον φόβο και τον αυταρχισμό. Ποια ιστορική βεβαιότητα δύναται να μας αναγγείλει τη μη αντιστρεψιμότητα των σημερινών συνθηκών;

Η ρευστοποίηση των συσχετισμών παγκοσμίως παράγει τους όρους για μια νέα πολιτική σύμβαση ανακήρυξης της Άκρας Δεξιάς σε διαχειριστικό εγγυητή των κοινωνικών ανακατατάξεων. Σε ποια αναστολή συνταγματικών διατάξεων θα προβεί πιθανώς η Λεπέν όταν η κατάσταση εκτάκτου ανάγκης στη Γαλλία διατηρείται ως σήμερα; Ας στοχαστούμε πάνω στην κρίση του εθνοκράτους ως ένα μετασηματισμό της ταξινομητικής του ισχύος και της δικαιοδοτικής του σφαίρας. Η ανθεκτικότητά του πρέπει να μας απασχολήσει.

Ο Τίμοθι Γκάρτον Ας, διάσημος Βρετανός ιστορικός, υποστήριξε, μια εβδομάδα πριν την επίσκεψη Ομπάμα στην Ελλάδα σε άρθρο του στη Guardian, πως αναπτύσσεται μια «παγκοσμιοποίηση της αντιπαγκοσμιοποίησης» με όρους όμως «διεθνούς των εθνικιστών». Η συμπύκνωση των κοινωνικών τάσεων σε σχηματισμούς εξουσίας που διαμορφώνουν πόλους και εγχαράσσουν νέες κοινωνικές σχέσεις, είναι πιθανό να ανακινήσουν θεσμισμένες πολιτικές και παγιωμένα μορφώματα. Σε αυτό το πλαίσιο, όσοι περίμεναν πως η ομιλία του Ομπάμα στην Αθήνα θα είχε διεκπεραιωτικά χαρακτηριστικά σάστισαν μπροστά στον φορτισμένο πολιτικά διακηρυκτικό του λόγο. Ακριβώς διότι έδωσε το σύνθημα της ανασύνθεσης του φιλελεύθερου δημοκρατικού πόλου και της εναντίωσης στον εσωστρεφή εθνικισμό. Δεν είναι καθόλου τυχαία η κοινή του δήλωση με τη Μέρκελ πως η Γερμανία και η Αμερική μοιράζονται τις πανανθρώπινες αξίες του Διαφωτισμού, καθώς επιθυμεί να διασαφηνίσει τους όρους εκ νέου. Παρακάμπτει όμως την αδυναμία παραγωγής πολιτικών από τις ελίτ, με αποτέλεσμα να χρίζει τη Μέρκελ ηγέτιδα του ελεύθερου κόσμου και τον Τσίπρα εγγυητή της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων. Είναι το

σύνολο αυτής της σκέψης που διέρχεται μιας ριζικής κρίσης καθώς η τεχνοκρατικοποίηση της πολιτικής και η επιστημονικοποίηση της ζωής που επέβαλε, σηματοδότησαν μέχρι σήμερα τη μετατροπή του ανθρώπου σε στατιστικό μέγεθος και τον εγκλωβισμό του σε ζώνες κοινωνικού αποκλεισμού.

Η παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατία αδυνατεί να συγκροτηθεί σε συμπαγή πόλο επιρροής και εξουσίας και έτσι επισκιάζεται από τη δυναμική της Ακροδεξιάς που ελέγχει εκλογικά τις δυνάμεις απόκλισης. Η κύρια όμως μήτρα της ιστορικής αυτής καθίζησης είναι η πλήρης προσχώρησή της στον νεοφιλελευθερισμό.

Ο Σύριζα, ακολουθώντας μια πολιτική ενσωμάτωσης, προσεταιρίστηκε παραδοσιακά αιτήματα του εν λόγω χώρου μαζί με τη νεόκοπη ριζοσπαστική συνθηματολογία για να υποδεχθεί αυτό το κράμα των ψηφοφόρων που τον κατέστησε κυβερνητική δύναμη, εξοβελίζοντας οριστικά την παραδοσιακή και απονενοημένη σοσιαλδημοκρατία. Στην Ισπανία βλέπαμε για καιρό δηλώσεις στελεχών των Podemos αλλά και του ίδιου του P. Iglesias για μια μετατόπιση του πολιτικού βάρους των Podemos προς τη σοσιαλδημοκρατία. Στον ευρωπαϊκό χώρο, ο Τσίπρας επιχειρεί να τροφοδοτήσει και να τροφοδοτηθεί απεγνωσμένα από τον ευρωπαϊκό μεσαίο χώρο ποντάροντας στη δημιουργία ενός «προοδευτικού» πόλου πίεσης προς τον αρτηριοσκληρωτικό βορρά. Ο Ρέντσι τον επικαλείτο διαρκώς εντάσσοντάς τον στον δικό του σχεδιασμό. Η ήττα του Ρέντσι στο πρόσφατο δημοψήφισμα επιβεβαίωσε τη φυγή από το συστημικό κέντρο και την ηγεμονική εκλογική διαχείριση αυτής της φυγής από τη λαϊκιστική ακροδεξιά. Τι μπορεί να σημαίνει όμως σήμερα «ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία» και ποια είναι τα όρια απόδοσής της;

Μετά το κραχ του 1929, εγκαινιάζεται στην Αμερική με το New Deal και στην Αγγλία με τον έλεγχο επί των εισαγωγών, εξαγωγών και επιτοκίων η εκκίνηση της σύγκλισης κεφαλαίου και εργασίας. Η αύξηση των μισθών, η μείωση των ωρών εργασίας και η κοινωνική ασφάλιση επέτρεψαν στον καπιταλισμό να επιβιώσει διευρύνοντας τις εσωτερικές του αγορές, απορροφώντας την

υπερπαραγωγή και αμβλύνοντας την ανεργία. Ο Kalecki είχε ήδη μιλήσει γι' αυτό από το 1943. Οι ιστορικές προκείμενες επικράτησης της σοσιαλδημοκρατίας και αμφισβήτησης των νεοκλασικών οικονομικών είχαν ως σημείο αφετηρίας την ανάπτυξη σε εθνικό περιβάλλον, τη μεταπολεμική συναίνεση και την εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων. Τίποτα από όλα αυτά δεν έχει την ίδια ισχύ σήμερα.

Ας αναγνώσουμε τις απόπειρες σχεδιασμού μιας νέας κοινωνικής πολιτικής στην Ευρώπη σήμερα. Η «*Στρατηγική της Λισσαβόνας*» που εκπονήθηκε το 2000 και η μεταγενέστερη «*Ευρώπη 2020*» αποτελούν τους κεντρικούς πυλώνες αυτής της τάσης. Ας δούμε τους στόχους της δεύτερης. «*Η Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού είναι μια από τις επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες της στρατηγικής "Ευρώπη 2020" για μια έξυπνη και διατηρήσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς*». Και αποφαινεται πως «*Η ατζέντα περιλαμβάνει συγκεκριμένες δράσεις που θα συμβάλουν στην εντατικοποίηση των μεταρρυθμίσεων, ώστε να βελτιωθούν η ευελιξία και η ασφάλεια της αγοράς εργασίας ("ευελιξία με ασφάλεια")*».

Μιλάμε δηλαδή για το επισφράγισμα της διάλυσης της εθνικής πολιτικής πρόνοιας προς όφελος μιας υπερεθνικής ατζέντας και την αυτοκατάργηση της θεμελιώδους αρχής της σοσιαλδημοκρατίας περί κοινωνικής ασφάλειας με την ολική προσχώρησή της στο νεοφιλελεύθερο δόγμα της ανάπτυξης δεξιοτήτων για την ένταξη σε μια ελαστική αγορά εργασίας με άξονα την αξιοκρατία και την αριστεία. «*Η έξυπνη και διατηρήσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς*» συγκαλύπτει επίσης το γεγονός της εξωφρενικής διόγκωσης του οικολογικού αποτυπώματος και της αναστολής των συνταγματικών διατάξεων που έχουν κανονικοποιηθεί στην καθημερινότητα των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Δεν μπορούμε, βέβαια, να σκεφτούμε καμία αυτοεκπληρούμενη προφητεία που θα εξοστράκιζε νομοτελειακά αυτή την τάση από τον πολιτικό ανταγωνισμό. Το έλλειμμα συγκρότησής της σε πολιτικό ρεύμα στο κοινωνικο-ιστορικό πεδίο την καταδικάζει σε έναν αφανή τόπο.

Καμία επιταγή δεν προεξοφλεί πως η έξοδος από το παραδοσιακό

σύστημα των ελίτ τροχοδρομεί την εδραίωση της απολυταρχίας. **Η ανάδυση στην επιφάνεια ενός πόλου ριζοσπαστικοποίησης της δημοκρατίας φαντάζει επιτακτικότερη από ποτέ.** Πού συνοψίζεται αυτή; Η πρωτογενής και εξόχως ριζοσπαστική διατύπωση των νεωτερικών συνταγμάτων, που διατρανώνει πως όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό και ασκούνται από τον ίδιο και υπέρ αυτού, συγκαλύπτει πως η ιδιοποίηση της εξουσίας από το κυρίαρχο κράτος σημειοδοτεί και την έξοδό του από τη φανταστική αυτή συμφωνία καθώς και τη δυνατότητά του να ορίζει αυθαίρετα και ανεξέλεγκτα τα μέσα και τους σκοπούς της δημόσιας – πολιτικής σφαίρας.

Η εστίαση στην έννοια του πολίτη ως μια ιδιότητα πλήρους και άμεσης συμμετοχής, πρέπει να αποτελέσει το πυρηνικό κέντρο διεκδίκησης σήμερα. Ο δήμος, ως πρωταρχική συσώρευση κοινωνικής εξουσίας και κυκλοφορίας της δύναμης των πολιτών, μπορεί να δημιουργήσει μια νέα αίσθηση συμμετοχής και απόσπασης των φυγόκεντρων, προς την Άκρα Δεξιά, ροπών.

Η διάλυση του χώρου χωρίς δικαιώματα ανακλύπτει ως πρωτεύουσα σε έναν κόσμο ραγδαία οργανωμένο σε συντεταγμένες πολιτείες, καθώς αφαιρεί τη δυνατότητα απανθρωποποίησης. Είναι αλήθεια ότι υπάρχει μια θολή και δυσδιάκριτη πλέον γραμμή μεταξύ εντός και εκτός που ίσως και να έχει καταλυθεί. Ίσως θα έπρεπε να σκεφτούμε πως η γυμνή ζωή δεν επαρκεί ως εννοιολογικό πλαίσιο, καθώς ακόμα και η περίπτωση του πρόσφυγα που ενυλώνει αυτή την κατάσταση δεν τοποθετείται εκτός. Το γεγονός της στέρησης της νομικής ταυτότητας του πολίτη δεν αναιρεί το γεγονός πως πλήθος εξουσιών όπως η αστυνομική, η δικαστική και η στρατιωτική τον περιβάλλουν και τον διευθετούν. Η αναγκαιότητα επαναπροσδιορισμού του δυϊσμού άνθρωπος – πολίτης που διχοτομεί την ύπαρξη έτσι όπως αρθρώθηκε στο πρώτο Γαλλικό Σύνταγμα, αποτελεί εξέχον πεδίο αγωνισμού.

Τέλος, η κατοχύρωση των κοινών αγαθών ως θεμελιώδες δικαίωμα κοινωνικής χρήσης και διαχείρισης απέναντι στον κρατικό χειρισμό που προκρίνει η ακροδεξιά και την επέκταση της

ιδιωτικοποίησης που υιοθετεί η φιλελεύθερη δεξιά και αριστερά, σημαίνει τον προσδιορισμό της έννοιας του δημοσίου, ως χώρου των πολιτών. Η διασπορά της νίκης του ακροδεξιού λαϊκισμού εδράζεται στη βίαιη εκρίζωση από τη συμμετοχή και το ανήκειν, στη συντριβή της ατομικότητας από δυνάμεις αλλότριες που την υπερβαίνουν και τη συνθλίβουν καθώς επίσης και από την αμηχανία μιας ζωής στο όριο. Η συμμαχία για τη ριζοσπαστικοποίηση της δημοκρατίας ως αυτόνομος πόλος αναδημιουργίας του δημόσιου χώρου, που θα κινείται στη μεθόριο της θεσμισμένης πολιτικής σφαίρας, σηματοδοτεί τη μόνη δυνατή επέμβαση διάρρηξης του φόβου και της ανασφάλειας, αναπροσαρμογής της συμμετοχής και αναδιάταξης των συσχετισμών.

Για έναν Ριζικό Αθεϊσμό (με αφορμή τα 80 χρόνια από την Ισπανική Επανάσταση)

Νώντας Σκυφτούλης

Ένα κείμενο για τα 80[1] χρόνια της Ισπανικής Επανάστασης.

Η εγγενής Αντίφαση[2] στον πυρήνα της ιδεολογίας του Αναρχισμού μεταξύ πολιτικού[3]-κοινωνικού[4]— εκδηλώθηκε στην ισπανική επανάσταση, (στην οποία η ιδεολογία του αναρχισμού ήταν πρωταγωνίστρια) με την πιο οριακή παραδοξολογία, οδηγώντας την ιδεολογία του αναρχισμού σε αναγκαστική απόδραση από την κοινωνία, εγκλωβισμένη πλέον στο χώρο της αυθαιρεσίας και της μικροϊδεολογίας.[5]

Η πολλαπλασιαστική δύναμη αυτής της Αντίφασης, άφηνε αιωρούμενες ή με λειτουργική αμφισημία[6] τις επιμέρους αντιφάσεις: αντιφασιστικός αγώνας-κοινωνική επανάσταση,

αναρχική δικτατορία, (ελευθεριακός κομμουνισμός)- δημοκρατία (συνεργασία),[7] πολιτική-εξουσία.

Έκτοτε η εμπειρία δεν συνέθεσε αυτές τις αντιφάσεις, ούτε βεβαίως «νομιμοποίησε την ιδεολογία»[8] του αναρχισμού 80 χρόνια τώρα. Κατά την γνώμη μας δεν πρόκειται απλά για Αντίφαση με αντιφάσεις. Πρόκειται για την εγγενή **δυαρχία** της ιδεολογίας του Αναρχισμού, αλλά και κάθε ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ.[9]

Η Δυαρχία είναι η βάση της κοσμοαντίληψης του Μεσαίωνα και πολύ περισσότερο είναι αυτή που συγκροτεί τη Μεσαιωνική σκέψη, αδυνατώντας να αντιληφθεί προβλήματα σχέσεων ανάμεσα στο **πνεύμα** και στα **αισθητά**, αφού θεωρεί προϋπόθεση της ύπαρξης του φυσικού κόσμου το δημιουργό θεό. Έκτοτε η πραγματικότητα ή ο αισθητός κόσμος ερμηνεύονταν ή καθαγιαζόνταν από το συγκροτημένο πνεύμα (θεό). Αυτό ακριβώς το σχήμα απέκλεψε η Ιδεολογία από την θεολογία με σκοπό να ερμηνεύσει τη φυσική και κοινωνική πραγματικότητα.

Έτσι εξηγείται γιατί η Ιδεολογία έχει δύο γλώσσες, δύο νοήματα, δύο ερμηνείες, δύο τροπικότητες. Η μία αφορά τον κόσμο του αισθητού και η άλλη τον κόσμο του ιδεατού (του εσωτερικού της ιδέας ή την καθ'εαυτήν).[10] Και φυσικά τόσο η θρησκεία, όσο και η ιδεολογία θεωρούν οντολογικά κατώτερο τον αισθητό κόσμο και ανώτερο το πνεύμα, την ιδέα, τον κόσμο του υπερβατικού. Οι σχέσεις ανάμεσα στο πνεύμα και στα αισθητά «γίνεται ευκολότερα αντιληπτή, αν αναλογιστούμε τα εννοιολογικά ζεύγη στα οποία μπορεί να αναλυθεί ή να μεταφραστεί το πρόβλημα αυτό: υποκείμενο-αντικείμενο, θεός-κόσμος, δυνατότητα-πραγματικότητα, ψυχή-σώμα, νόηση-αισθήσεις, λόγος-ψυχόρμητα, δέον-είναι, κανονιστικό-αιτιώδες, βασιλεία του θεού ή του λόγου-ιστορία».[11]

Εμείς θα προσθέσουμε άλλα τρία ζεύγη για να αντιληφθούμε που το πάμε το ζήτημα: Ιδέα-εμπειρία, κοινωνικό-πολιτικό, όλο-μέρη, τα οποία υπήρξαν κατ'έξοχήν θεολογικά και κατ'επέκταση ιδεολογικά ζεύγη που απασχόλησαν, αλλά τώρα βρίσκονται θαμμένα στον τάφο του θεού πατέρα τους. Οι όποιοι τυμβωρύχοι

ματαιοπονούν.

Η μεγάλη προσπάθεια (Διαφωτισμός) ενάντια στο θεό για την αποκατάσταση του αισθητού κόσμου, της φύσης, για την ανατίμηση της ύλης είχε σαν συνέπεια να αρθούν αρκετά προβλήματα στη σχέση ύλης-πνεύματος. Δεν προχώρησε όμως στην έσχατη συνέπεια: **στον πλήρη Υλισμό και Αθεϊσμό.**

Αυτό οφείλεται στον καθομολογούμενο φόβο απέναντι στον Μηδενισμό που πρόβαλλε σαν γνήσιο τέκνο του Διαφωτισμού, σαν ο οριστικός θεοκτόνος και ο ολοκληρωτικός αποκαταστάτης της φύσης και της πλήρους ελευθερίας. Βοήθησε τον Διαφωτισμό στην άρση πολλών αμφισημιών του, χωρίς όμως ο τελευταίος να τον υιοθετήσει κυριαρχικά.

Δεν υπάρχει θεός, δεν υπάρχουν φυσικοί σταθεροί και αμετάβλητοι κανόνες. Δεν υπάρχουν ηθικές αξίες και απαξίες σταθερές και αμετάβλητες, που να εξοβελίζουν την δυαρχία οριστικά, υιοθετώντας την μονιστική-υλιστική αντίληψη. Η ελευθερία της ελευθερίας είχε πλέον τεθεί, ή μάλλον για να είμαστε ειλικρινείς είχαν τεθεί οι όροι της «καθαρής»[12] ελευθερίας.

Αυτή ακριβώς είναι η πηγή του αναρχισμού γι'αυτό είναι ο μόνος που προσπάθησε να δώσει νοηματικό περιεχόμενο στην ελευθερία με απόλυτη συνέπεια, επιλέγοντας αρκετές φορές να «αυτοκαταστραφεί» παρά να καταστρέψει το ανθρώπινο γένος. Γι'αυτό και οι αναφορές μας σ'αυτό το αξιοπρεπές ιδεώδες. Δηλαδή παρ'όλη τη μετέπειτα ιδεολογικοποίησή του, δεν ακολούθησε το αιματηρό δρόμο της Ιδεολογίας δεσμευμένος προφανώς από την γενεσιουργό του αιτία.

Με άλλα λόγια: Ο Αναρχισμός **έπιασε** το νήμα του «ελευθεριαστικού» και αθεϊστικού κινήματος του Διαφωτισμού και στην προσπάθειά του να δώσει νοηματικό περιεχόμενο στην **ελευθερία**, εντάχθηκε στις διαστάσεις[13] που επέβαλε η Γαλλική επανάσταση του 1789, οπότε και εισερχόμαστε και τυπικά στην εποχή της ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ.

Ενώ αν δεν είχε ενταχθεί ο αναρχισμός στη διάσταση της Γαλλικής επανάστασης, εάν δηλ. δεν είχε «λησμονήσει» τις ελευθεριακές, μηδενιστικές, ή ακόμη και φιλελεύθερες καταβολές[14], θα είχε επιβάλλει τις διαστάσεις της «καθαρής» ελευθερίας[15]. Η ιδεολογικοποίηση του Αναρχισμού έστρωνε το έδαφος πλέον να ενταχθεί σε οποιαδήποτε δυαρχία, υλιστική ή ιδεαλιστική. Χέγκελ ή Μαρξ.

Ο Μαρξ με την υλιστική δυαρχία **δομή[16]-υπερδομή, βάση[17]-εποικοδόμημα, τρόπος παραγωγής-συνείδηση**, έθεσε με αυτόν τον τρόπο[18] τους όρους της μαρξιστικής «ελευθερίας»[19], προαναγγέλλοντας τον Λένιν και την κομμουνιστική δυαρχία. (Κόμμα-φύση, κοινωνία) καχέκτυπο της θωμιστικής μεσαιωνικής δυαρχίας (εκκλησία-φύση, κοινωνία). Ιδεολογία και θεολογία σε μια συμμαχία για την επικράτηση της ΕΞΟΥΣΙΑΣ.

Ο Αναρχισμός εντάχθηκε στην Α' Διεθνή παρ'όλες τις κριτικές περί «κόκκινου δεσποτισμού», όπως εντάχθηκε 80 χρόνια περίπου αργότερα, παρά τις αντιρρήσεις στον αντιφασιστικό αγώνα του '36 με τους ιεροεξεταστές απόγονους του Μαρξ. Φυσικό και επόμενο στο βαθμό που είχε υιοθετήσει τον ορισμό της ελευθερίας ως κομμουνισμό, εισχωρώντας βαθύτερα στη Μαρξιστική φιλοσοφική δυαρχία. Δέσμιος όμως της ελευθεριακής καταβολής, ο αναρχισμός[20] (νιώθοντας πάντα άβολα στη μαρξιστική δυαρχία) παρουσίαζε τη διάσταση της καθαρής ελευθερίας,[21] αγωνιζόμενος με το γνωστό τρόπο ενάντια στους βασιλιάδες, πρίγκιπες, κληρικούς και παράλληλα οπισθοδρομούσε στην αγκαλιά της ιδεολογίας, η οποία τελικά τον καθόρισε, οδηγώντας τον στην ανυποληψία.

Θα αναφερθούμε συνοπτικά σε μια ακόμη υπόθεση που αφορά μια κλοπή της Ιδεολογίας από την θεολογία και η οποία σας είναι γνωστή, όπως γνωστή σας είναι η απόληξή της: Είναι η ΥΠΟΣΧΕΣΗ.

Στα πλαίσια της Δυαρχίας, η υπόσχεση εμφανίζεται ταυτόχρονα με τη Μαγεία και το θεό: Η βασιλεία των ουρανών, η οποία προϋποθέτει την υποταγή του Αισθητού στο θεό. Η υποταγή στην Ιδεολογία τώρα υπόσχεται τον καπιταλισμό, τον κομμουνισμό, τις

κολλεκτίβες, την οποία μελλοντολογική κατάσταση πραγματοποίησης όλων των επιθυμιών, αφήνοντας τους μελλοντικούς ανθρώπους στη χειραγώγηση της ιδέας ή απεγκλωβίζοντάς τους από κάθε νοησιαρχικό άγχος.

Ο Αναρχισμός αφού εντάχθηκε στην Ιδεολογία, δεν απέφυγε την ομιχλώδη μελλοντολογική του υπόσχεση και αυτό το πρόβλημα το αντιμετώπισε το 1936 θεωρώντας ότι ο αντιεξουσιαστικός σοσιαλισμός θα πραγματοποιηθεί επειδή ο κόσμος έγινε αναρχικός.

Παρά ταύτα, το ταξίδι του Φανέλι στην Ισπανία ήταν παραπάνω από επιτυχές. Απεσταλμένος μεν της Διεθνούς αλλά και της Συμμαχίας του Μπακούνιν, δημιούργησε όχι μία συλλογικότητα (εργαζομένων) αλλά και δεύτερη (αναρχικών). Παρ'όλες τις καταγγελίες του πολέμιου των Αναρχικών Πωλ Λαφάργκ[22] για ύπουλη δράση του Φανέλι εις βάρος της μαρξιστικής φράξιας, τα πράγματα είχαν πάρει το δρόμο τους. Σε πολύ μικρό διάστημα η συνδικαλιστική οργάνωση διευρύνει την απήχησή της στην κοινωνία και το περιεχόμενό της παίρνει το όνομα αναρχικό, για να καθορίσει τις μετέπειτα εξελίξεις της εργατικής τάξης στη Ισπανία. Από το 1870 μέχρι το 1910 που ιδρύεται η CNT, οι αναρχικοί μαζί με την εργατική τάξη μετέχουν στον πιο σκληρό αιματηρό ταξικό ανταγωνισμό.

Είναι η εποχή που η αποκατάσταση του φυσικού κόσμου σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και στη Ρωσία φαίνεται οριστική και αμετάκλητη. Οι αντιπρόσωποι του Θεού (βασιλιάδες, πρίγκιπες, καρδινάλιοι) περνούν δύσκολα χρόνια. Η ελευθερία είχε κάνει τη πιο απειλητική εμφάνιση στην ιστορία. Μετά από τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο η CNT με τα αγωνιστικά εύσημα ενός σαραντάχρονου ταξικού πολέμου δε αποκαθίσταται μόνο κοινωνικά, αλλά εδραιώνεται σαν η πλειοψηφία της εργατικής τάξης.

Η ιδεολογία όμως καιροφυλαχτεί. Συγκροτείται το 1927 η FAI. Το διφορούμενο της ίδρυσής της δεν διευκρινίστηκε μέχρι σήμερα (καταλυτική ή καθοδηγητική δράση;). Ας το ξεπεράσουμε, γιατί

τα χρόνια που έρχονται είναι κρίσιμα. Ο φασισμός (ο πραγματικός φασισμός) απλώνεται στην Ευρώπη, τα Λαϊκά μέτωπα τρέμουν, ο Φράγκο προκαλεί με πραξικόπημα. Οι αναρχικοί συντρίβουν τους πραξικοπηματίες και έχουν την κατάσταση στα χέρια τους. Γίνονται αρκετά θετικά και αρνητικά πράγματα στα πλαίσια της αναρχικής αμφισημίας. Το σημαντικότερο όμως, είναι η εκδήλωση των δομικών αντιφάσεων της ιδεολογίας του αναρχισμού. Αν για τους κομμουνιστές η επίλυση των αντιφάσεων της ιδεολογικής δυαρχίας λύνεται με την κατάκτηση της εξουσίας και την επιβολή του ολοκληρωτισμού, για τους αναρχικούς η δυαρχία τους, δεσμεύεται από το ελευθεριακό «background» που τους χαρακτηρίζει και υιοθέτησαν χωρίς καμιά σκέψη τη μη κατάληψη της εξουσίας και το υιοθέτησαν κι αυτό, τελείως **ιδεολογικά και όχι πολιτικά.**

Ενδεικτικές αντιφάσεις:

- Δεν απαντήθηκε το ερώτημα, ποιός έχει την εξουσία;[23]
- Δεν προσδιορίστηκε ο ρόλος των συνδικάτων και ο ρόλος της κυβέρνησης (τοπικής, εθνικής).
- Πολιτοφυλακές ή στρατός;
- Απουσία πολιτικής κατεύθυνσης στη θέσμιση.
- Απουσία πολιτικής απόφασης ή πρότασης για την ισπανική κοινωνία στο σύνολό της.
- Απουσία συγκεκριμένης πολιτικής πρότασης οργάνωσης και αυτοθέσμισης της αναρχικής κοινωνίας.[24]
- Μη πολιτική απόφαση για την κεντρική τράπεζα και το χρυσό των Αζτέκων που τελικά οδηγήθηκε στον Στάλιν.

Από την αρχή του άρθρου δίνουμε την απάντηση, ότι δεν θα μπορούσαν σε καμιά περίπτωση να απαντήσουν, εν όσω ο αναρχισμός, το αξιοπρεπές αυτό ιδεώδες, ήταν χειραγωγημένο από την «μαγεία» του κοινωνικού και παράλληλα δέσμιο της ελευθεριακής του φύσης.

Η επανασύνδεση με τον ριζικό αθεϊσμό και κατά συνέπεια με την ελευθερία, είναι δυνατόν να αναζωπυρώσει το ενδιαφέρον της κοινωνίας και του ανθρώπου, προκειμένου να αναλάβει τις τύχες

στα χέρια του. Αυτό είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί, μόνον εάν δεν μεσολαβεί ανάμεσα στο άτομο και στη φύση ούτε ο θεός ούτε η θρησκεία, ούτε η αυθεντία ούτε η ιδεολογία.

Ένας νέος Διαφωτισμός κατά τη γνώμη μας πρέπει να έχει αναφορά μόνον στην ελευθερία μιας και τα άλλα ζητήματα αποκατάστασης της φύσης έχουν επιλυθεί. Το ότι δεν υπάρχει θεός, αυθεντία, φυσικοί και κοινωνικοί νόμοι σταθεροί και αμετακίνητοι, είναι πλέον αδιαμφισβήτητο. Ο φιλελευθερισμός, η επικρατούσα αντίληψη, έφθασε στα όρια του με το: *Ελευθερία στη κατανάλωση, ισότητα στη κατανάλωση, αδελφότητα στη κατανάλωση.*

Ο επαναπροσδιορισμός της ελευθερίας δεν έχει προαπαιτούμενο σήμερα τη νοηματοδότησή της (περιεχόμενο), αλλά την **οροθέτησή** της. Δηλαδή αυτό που έχουμε να κάνουμε, είναι να δημιουργήσουμε τους όρους που θα μας «νομιμοποιούν» να μιλάμε για αυτήν. Όσον αφορά το περιεχόμενό της είναι ένα άλλο μεθεπόμενο στάδιο.

Για την απομάγευση της ελευθερίας ορισμένοι όροι[25] είναι κατανοητοί και αυτονόητοι σήμερα:

- Δεν είναι δυνατόν να μιλάει κάποιος για ελευθερία και παράλληλα να αναπαράγει σχέσεις κυριαρχίας (κατάληψη της εξουσίας).
- Η ιδεολογία σαν συνέχεια της θρησκευτικής δυαρχίας δεν οδηγεί ούτε οδήγησε στην ελευθερία. Αντιθέτως... Δεν μπορεί ένας ιδεολόγος των ρόλων και των στερεοτύπων να προσεγγίσει την ελευθερία, μιας και είναι πλησιέστερα στον ολοκληρωτισμό.
- Η «αφηρημένη» και αυθαίρετη γλώσσα, ο ασκητικός θεολογικός λόγος, η γενίκευση, είναι τα χαρακτηριστικά του ολοκληρωτικού δικαίου και μόνο η ενδελέχεια και η σαφήνεια μπορούν να επαναπροσδιορίσουν την ελευθερία.

Η παρέμβασή μας στην κοινωνία, η διαρκής αλληλεπίδραση της αμεσότητας αργά ή γρήγορα θα άρει τα ιδεολογικά ζεύγη όλο-μέρη, πολιτικό-κοινωνικό καθώς και την ξύλινη γλώσσα της

φενάκης σε μια καθαρή πολιτική[26], απομαγευμένη και αθεϊστική δράση.

Οι Ισπανοί έδειξαν σ'όλη την ανθρωπότητα ότι η ελευθερία χωρίς εξουσία είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί. Εμείς θα διευκρινίσουμε το αδιαμεσολάβητο του ελευθεριακού προτάγματος μετατρέποντάς το σε πλειοψηφικό κοινωνικό ρεύμα και δυνατότητα να πραγματοποιηθεί, αφήνοντας τους «ιδεολόγους», τους «ρόλους», τους «ψευθοθησκευόμενους» στην α-νοησία των αργών ρυθμών της προβιομηχανικής κοινωνίας.

Δίχως λοιπόν το φόβο του θεού και των νοητικών κατασκευών του, σαν οι αρχαιότεροι θεοκτόνοι, ας αφήσουμε την ιδεολογία να γείρει στη δύση της. Ας προετοιμαστούμε να πούμε στους εαυτούς μας και στην κοινωνία τι ακριβώς θέλουμε χωρίς παραμύθια και παραμυθάκια.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

[1] Για τα 50 χρόνια του Ισπανικού εμφυλίου έχει γραφεί ίσως το σπουδαιότερο πολιτικό κείμενο του Ιταλού Nico Bertì, «Ισπανία 1936 Πόλεμος και Επανάσταση», εκδόσεις Ελευθεριακή Κουλτούρα σε μετάφραση Π. Καλαμαρά, το οποίο και συμβουλευτήκαμε και το προτείνουμε να μελετηθεί. Ωστόσο θεωρούμε ότι για τα 80 χρόνια απαιτείται άλλο κείμενο.

[2] Δεν είναι αντίφαση αλλά Δυναρχία, η οποία διευκρινίζουμε ότι είναι ένα θεολογικό φαινόμενο που χαρακτήριζε τη μεσαιωνική σκέψη (θεός-αισθητά).

[3] Η πολιτική ως αρχική διαδικασία απομάγευσης του κόσμου.

[4] Κυριαρχία υπερβατικού (εκμάγευση του κόσμου).

[5] Σημεία μικρο-ιδεολογίας αλλά ελληνικά, στον αναρχισμό αλλά ελληνικά έχουμε στη δεκαετία του 80: αποχή από την μισθωτή εργασία, από τη φοίτηση στα πανεπιστήμια. Πρόσφατα μικρο-ιδεολογήματα: αντι-MME, αντιεμπορευματικό, δηλ. νέος Πανιώνιος.

[6] Λειτουργική, γιατί συμμετείχαν οι αναρχικοί πότε στον έναν πόλο, πότε στον άλλον των αντιφάσεων. Σε καμιά περίπτωση όμως δεν υποτιμούμε τη στάση τους απέναντι στις αντιφάσεις τους.

Εδώ έχουμε 2016 και το αντιφασιστικό τείνει να κυριαρχήσει στο χώρο, λες και βρισκόμαστε στα πρόθυρα του Β' παγκοσμίου πολέμου. Πόσο μάλλον τότε. Θεωρούμε ότι στην Ισπανία εκφράστηκε η εξτρεμιστική τάση (Γκαρθία, Μοντσενύ) και υπό αυτή την έννοια η κριτική μας στην ισπανική επανάσταση αγγίζει το σύνολο του ισπανικού αναρχισμού.

[7] Το γνωστό δίλημμα του Γκαρθία Ολιβέρ της ομάδας Nosotros που διετέλεσε υπουργός.

[8] Κοινωνική αποκατάσταση.

[9] Θα έχει γίνει αντιληπτό ότι με τον όρο ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ εννοούμε ενιαίο σύστημα ερμηνείας της κοινωνίας και της φύσης που καθυποτάσσει τις αιτίες και τα αποτελέσματα σε μια συγκεκριμένη κατεύθυνση. Πρόκειται περί ψευδούς και αυθαίρετης κατασκευής.

[10] Ο οποιοσδήποτε δεν αποδέχεται αυτό το σχήμα σε περιόδους κυριαρχίας της Δυναρχίας (ιδεολογίας-θρησκείας) από την άποψη της μεθοδολογίας και όχι του νοήματος, δηλ. πρέπει να εξοντωθεί και εξοντώνεται. Η απολυτότητα είναι η προϋπόθεση και ο ολοκληρωτισμός ο τρόπος. Ή και τα δύο ή κανένα. (Μεσαίωνας, Λενινισμός, Φασισμός).

[11] «Ευρωπαϊκός διαφωτισμός» του Π. Κονδύλη τόμος Α' σελ. 18, εκδόσεις Θεμέλιο.

[12] Εννοούμε τους όρους που να μας επιτρέπουν να μιλάμε για την ελευθερία, πριν από κάθε νοηματικό της περιεχόμενο. Πρόκειται για αντιστοιχία του Καθαρού Λόγου.

[13] Αριστεράς-Δεξιάς.

[14] Ο Ρόκερ είναι σαφής ως προς τις διαφωτιστικές καταβολές του αναρχισμού.

[15] Δηλαδή τη διάσταση Πάνω-Κάτω που οριστικοποιεί την κατάργηση της εξουσίας και υιοθετεί το αυτεξούσιο. Ενώ αντιθέτως η διάσταση που κυριάρχησε, οδηγούσε τότε στη αριστερή και τότε στη δεξιά εξουσία (δικτατορία).

[16] Αισθητά-Πνεύμα.

[17] Αισθητά-Πνεύμα.

[18] Κλεμμένο από τη θεολογία.

[19] Κομμουνισμός, ο μαρξιστικός ορισμός.

[20] Η εκδίωξή του από την 1^η Διεθνή άνοιξε τον αναρχισμό και τον νομιμοποίησε στην κοινωνία και κυρίως στους εργαζόμενους.

Δεν είχε διώξει την 1^η διεθνή από τη συλλογιστική του.

[21] Η μη κατάληψη της εξουσίας βασικό σημείο της ελευθερίας όπου μαζί με την κατάργηση του κράτους, ήταν ο μόνιμος προστάτης του αναρχισμού ως ελευθεριακού προτάγματος για το λόγο αυτό δεν εξέπεσε στον ολοκληρωτισμό.

[22] «Το δικαίωμα στη τεμπελιά». Άλλη μια παραδοξολογία του Ελληνικού αναρχισμού να επικαλείται τον κύριο πολέμιό του μόνο και μόνο γιατί βόλευε τα αντεργατικά μικρο-ιδεολογήματα.

[23] Την πραγματική εξουσία την είχαν οι αναρχικοί και τα συνδικάτα. Παραδόξως την μεταβίβασαν στη σκιώδη κυβέρνηση της Καταλωνίας και της Μαδρίτης και όχι βεβαίως στην κοινωνία. Είναι σαφής η απουσία πολιτικής απόφασης.

[24] Όταν λέμε αναρχική κοινωνία δεν πρέπει να την εννοούμε όπως τη βασιλεία των ουρανών, όπου όλα είναι οργανωμένα από τον θεό. Η κοινωνία χωρίς εξουσία οργανώνεται από τους ανθρώπους και γι'αυτό θα πρέπει να υπάρχει έρευνα και πρόταση ως προς την εφαρμογή από τους ίδιους τους ανθρώπους. Δεν αρκεί οι άνθρωποι να γίνουν αναρχικοί για να ανατείλλει αυτόματα η αναρχική κοινωνία, αλλά η ελεύθερη κοινωνία οικοδομείται από αυτεξούσιους και αυτόνομους ανθρώπους.

[25] Οι όροι της ελευθερίας δεν είναι φυσικά οι δύο που αναφέραμε, είναι αρκετοί. Το ζήτημα είναι να συζητήσουμε για τους όρους. Όπως για παράδειγμα τα δυαρχικά ζεύγη όλο-μέρη, πολιτικό-κοινωνικό που μας αφορά η άρση τους. Αν αυτά δεν αρθούν, τότε για τι ελευθερία μιλάμε; Είναι δυνατόν να μιλάμε (για όλο-μέρη) δηλ. για θεό και αισθητά ή για πολιτικό-κοινωνικό δηλ. απομάγευση-θρησκευτικό. Προκειμένου να μιλάμε για ελευθερία τα ζεύγη αυτά θα πρέπει να αρθούν. Η δράση δε μπορεί παρά να είναι μονιστική, αθεϊστική, πολιτική.

[26] Ο όρος *πολιτική* εννοείται στη προκειμένη περίπτωση με την Αριστοτελική έννοια της πολιτείας, και μη συγχέουμε την πολιτική με την κυρίαρχη πολιτική διαχείριση των πραγμάτων.

*Το παρόν κείμενο πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό "contAct",

Τεύχος 8 τον Οκτώβρη του 2006.

Εκπομπή **BABYΛΩΝΙΑ** | Τρομοκρατικές επιθέσεις και **ISIS (audio)**

Εκπομπή **BABYΛΩΝΙΑ**.

Κάθε Παρασκευή στις **14:00**, στην **ERTOPEN**.

Αναλύσεις και σχολιασμός... από τα κάτω.

Ραδιοφωνικά στους 106,7 στα fm για την Αττική και την Εύβοια, στους 96,5 μέσω του εργατικού κέντρου Εύβοιας και στους 97,3 στην Βοιωτία, μέσω του ράδιο "Ένωση".

Διαδικτυακά στο <https://www.ertopen.com/radio>.

Τα ηχητικά όλων των εκπομπών εδώ.

Η Σκέψη του Μάρρεϋ Μπούκτσιν για την Οικονομία

Μάκης Κορακιανίτης

Ο Μπούκτσιν έχει κάνει μια ενδελεχή κριτική και έχει περιγράψει αναλυτικά τις σύγχρονες μορφές καταδυνάστευσης και εξαχρείωσης των ανθρώπων από το κυρίαρχο οικονομικό σύστημα - τον κρατικό καπιταλισμό- που τον περιγράφει ως εξής: «η

«ελεύθερη αγορά» συγχωνεύτηκε με τον οικονομικό σχεδιασμό, η ατομική ιδιοκτησία με την εθνικοποιημένη ιδιοκτησία, ο ανταγωνισμός με τον ολιγοπωλιακό έλεγχο της παραγωγής και της κατανάλωσης, η οικονομία με το κράτος» (Ο Μαρξισμός σαν Αστική Κοινωνιολογία, Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

Ο καπιταλισμός επεκτείνοντας σε όλες τις όψεις της ανθρώπινης ζωής τη λογική της εμπορευματοποίησης έχει απογυμνώσει τον άνθρωπο και τον κοινωνικό του κόσμο από κάθε άλλο περιεχόμενο πέρα από τις ωμές σχέσεις συναλλαγής κι έχει οδηγήσει σε μαρασμό θεσμούς και σχέσεις που βασίζονται στην αλληλοβοήθεια, την αλληλεγγύη, τη συνεργασία και τη δημιουργική προσπάθεια.

Όπως ακριβώς αυτό το οικονομικό σύστημα εξαρθρώνει τα οικοσυστήματα της φύσης για να τα μετατρέψει σε εμπορεύσιμη ύλη, κατά τον ίδιο τρόπο ερημοποιεί τις κοινωνικές σχέσεις, τις υποβαθμίζει σε σχέσεις ανταλλαγής απλοποιώντας την ανθρώπινη ζωή και υποβιβάζοντάς την στο επίπεδο του πράγματος. Η -για να το πούμε με τη γλώσσα της κοινωνικής οικολογίας- ο καπιταλισμός καταστρέφει το πολυσύνθετο κοινωνικό οικοσύστημα και, όπως το θέτει ο Μπούκτσιν «απλοποιεί κυριολεκτικά την κοινωνική ζωή στο επίπεδο του ανόργανου» (Ο Μαρξισμός σαν Αστική Κοινωνιολογία).

*Ο Μπούκτσιν «δανείζεται» στην κοινωνική κριτική του μια περιγραφή από το χώρο της οικολογίας για να καταδείξει την έκταση του προβλήματος, αφού σημειώνει ότι **«έχω τονίσει αλλού ότι από οικολογική άποψη το σημαντικότερο δεν είναι η μόλυνση του περιβάλλοντος, αλλά η απλοποίηση του περιβάλλοντος... Ο καπιταλισμός καταστρέφει κυριολεκτικά το έργο της οργανικής εξέλιξης... υπονομεύει τα πολυσύνθετα οικοσυστήματα που δημιουργούν τις τοπικές διαφορές... αντικαθιστά ένα σύνθετο οργανικό περιβάλλον με ένα απλοποιημένο ανόργανο»** (Ο Μαρξισμός σαν Αστική Κοινωνιολογία).*

Είναι προφανής η αντιστοιχία ανάμεσα στη λεηλασία του περιβάλλοντος που οδηγεί στο φτώχεμα των οικοσυστημάτων και στη ροπή του καπιταλισμού να αποδομεί τον πολύπλοκο κοινωνικό

ιστό και να εγκαθιστά στον πυρήνα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής το απομονωμένο -ιδιωτικοποιημένο-ιδεοληπτικό άτομο- όταν άλλες προκαπιταλιστικές κοινωνικές μορφές είχαν στον πυρήνα τους τα γένη, τις οικογένειες, την Πόλη, τις συντεχνίες και τις γειτονιές.

Σε αυτήν την κοινωνική έρημο, το κοινωνικό κενό, η κοινωνία έχει χάσει την εσωτερική της ζωή και έχει μετατραπεί σε άβουλη χειραγωγήσιμη μάζα. Και ακριβώς επειδή είναι ανήμπορη και ανίκανη να οργανώνει από μόνη της τις ζωτικές λειτουργίες της, γραφειοκρατικοποιείται σε εντεινόμενο βαθμό: η γραφειοκρατία αναλαμβάνει να διαχειριστεί διευρυνόμενους τομείς της κοινωνικής ζωής, που σε προκαπιταλιστικές κοινωνίες -και ακόμη και σε ένα πρώιμο καπιταλιστικό στάδιο- η οργάνωσή τους ήταν σε σημαντικό βαθμό έργο των ίδιων των άμεσα ενδιαφερομένων.

Ο κρατικός καπιταλισμός με τη γενικευμένη εμπορευματοποίηση και την εντεινόμενη γραφειοκρατικοποίηση οδηγεί την ανθρωπότητα σε μια εφιαλτική α-κοινωνικότητα, στη μηχανική αναπαραγωγή μαζικών προτύπων, στη γενικευμένη αφασία και αδράνεια, στην τυποποίηση και ομογενοποίηση.

Επιχειρώντας ο Μπούκτσιν να προτάξει μια άλλη οικονομία με ηθικό περιεχόμενο και να την αντιπαραθέσει στην κυρίαρχη οικονομία και την εγγενή ανηθικότητά της, υιοθετεί την ακόλουθη στρατηγική: παίρνοντας τα «καλά» από προκαπιταλιστικές προβιομηχανικές κοινωνίες, βάζει την οικονομία της αγοράς αντιμέτωπη με βασικά ποιοτικά χαρακτηριστικά, που η σκανδαλώδης έλλειψή τους καταδεικνύει τον ανορθολογισμό και την απανθρωπιά του σύγχρονου καπιταλισμού.

Ο Μπούκτσιν φυσικά δεν αγνοεί, ούτε παραγνωρίζει, τα καταπιεστικά χαρακτηριστικά -τον τοπικισμό για παράδειγμα και το πατριαρχικό πνεύμα- των παραδοσιακών τρόπων ζωής στην ύπαιθρο. Επισημαίνει όμως ότι αυτοί οι τρόποι ζωής -μακριά από τις μαζικοποιημένες και μολυσμένες πόλεις- προσέφεραν ένα

αρχαϊκό καταφύγιο απέναντι στο εργοστάσιο, το γραφείο και το εμπορικό κέντρο, ένα καταφύγιο το οποίο εφοδίαζε τους ανθρώπους «όχι μόνο με ένα βαθύ ανθρώπινο και προσωπικό αίσθημα, αλλά και με ένα αίσθημα αντίθεσης και δυσαρμονίας ανάμεσα σε έναν ηθικό κόσμο στον οποίο (...) οι αξίες της αρετής και της ποιότητας της ζωής (...) καθοδηγούσαν τα οικονομικά πρότυπα και έναν κόσμο της αγοράς στον οποίο είναι οι αξίες του κέρδους και του εγωτισμού που υπαγορεύουν τους ηθικούς κανόνες» (Η Σύγχρονη Οικολογική Κρίση, Εκδόσεις Βιβλιοπέλαγος).

Ο Μπούκτσιν χρησιμοποιεί τη σύγκριση προκαπιταλιστικού και καπιταλιστικού κόσμου για να καταδείξει ότι ο καπιταλισμός, πέρα από την προκλητικά άνιση κατανομή των παραγόμενων προϊόντων, πέρα από τη στρεβλή και σπάταλη κατανομή των οικονομικών πόρων και πέρα από το ότι βασικό του γνώρισμα αποτελεί η ουσιαστική έλλειψη ελέγχου του εργαζόμενου πάνω στο προϊόν του, χαρακτηρίζεται επιπλέον από την απουσία θεμελιωδών ποιοτικών στοιχείων που η ύπαρξή τους θα διασφάλιζε την αξιοπιστία, την ποιότητα και τη χρησιμότητα των παραγόμενων προϊόντων, όπως και τον έλεγχο του καταναλωτή πάνω σε αυτό που καταναλώνει.

Θα παραθέσω κάποια αποσπάσματα μέσα στα οποία υπάρχουν διάσπαρτες κάποιες από τις παραστάσεις και τις έννοιες με βάση τις οποίες ο Μπούκτσιν θα δώσει το περίγραμμα της εναλλακτικής οικονομίας την οποία προτείνει και την οποία προσδιορίζει ως οικολογική, αντι-ιεραρχική, α-κρατική, αντι-καπιταλιστική, βασισμένη σε αποκεντρωμένες αυτόνομες, αμεσοδημοκρατικές κοινότητες οι οποίες συνενώνονται μεταξύ τους μέσα από μια ομοσπονδιακή δομή.

«Στις προηγούμενες εποχές η αξία ενός προϊόντος ήταν ηθικά ενσωματωμένη στην αξία εκείνου που το παρήγαγε και το πουλούσε. Η αξία που ο αγοραστής προσέδιδε σε ένα εμπόρευμα, σε κάθε ανταλλάξιμο αντικείμενο, αποτελούσε το ηθικό μέτρο της ακεραιότητας του ατόμου από το οποίο το αγόραζε. Η δυσφήμιση αυτού του αντικειμένου, η επιστροφή του με υποτιμητικά σχόλια

για την ποιότητά του, ισοδυναμούσε με την αμφισβήτηση της εντιμότητας και του αυτοσεβασμού του πωλητή -όχι απλώς ως «καλού» παραγωγού, αλλά ως προσώπου με ηθικές αρχές. Με αυτήν την έννοια ο τεχνίτης ήταν τόσο «καλός» όσο τα «αγαθά» που με δεξιοτεχνία έφτιαχνε και ο πωλητής τόσο «καλός» όσο τα «αγαθά» που πουλούσε». «(...) χρησιμοποιώ τον όρο «καλός» όχι με την εργαλειακή έννοια της τεχνικής τελειότητας, που σήμερα με χαρακτηριστικό τρόπο σηματοδοτεί αυτή η λέξη, αλλά ηθικά με την έννοια της ανθρώπινης αγαθότητας και της ηθικής ακεραιότητας.

«Αγαθή πρόθεση» σήμαινε ειλικρίνεια, ακεραιότητα, αξιοπιστία, υπευθυνότητα και υψηλό αίσθημα εξυπηρέτησης του κοινού και όχι επικράτηση στην αρένα της αγοράς, οικονομική εξουσία ή τον επινοημένο μύθο «του ανώτερου προϊόντος» που έχει εντυπωθεί στον κοινό νου μέσω της διαφήμισης. **Δεν αγόραζε κανείς τη μάρκα που επανειλημμένα εμφανιζόταν στις οθόνες των τηλεοράσεων, στις φωτεινές επιγραφές με νέον και στις τοιχοκολλημένες διαφημιστικές αφίσες. (...) Η τιμή υποδήλωνε έναν ηθικό δεσμό, όχι απλώς την ανταλλαγή των «αγαθών» για το χρήμα. Η υπογραφή του παραγωγού ή του πωλητή εμφανιζόταν τόσο στο προϊόν όσο και στην απόδειξη πληρωμής. Οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν όρους όπως «δίκαιες τιμές» και όχι απλώς «τιμές ευκαιρίας».** Μεταξύ αγοραστή και πωλητή εγκαθιδρύετο ένας ηθικός δεσμός που υποδήλωνε την αμοιβαία εμπιστοσύνη και στην πραγματικότητα την εξάρτηση του ενός από τον άλλο για τα αναγκαία και αγαθά πράγματα της ζωής».

Και καταλήγει: «Δε θα έπρεπε να αποδώσουμε αυτού του είδους τις σχέσεις σε μακρινές εποχές όπως ο Μεσαίωνας. Όσο υποτυπώδεις κι αν ήταν διατηρήθηκαν μέχρι τη δεκαετία του 1930 (αναφέρεται φυσικά στις Η.Π.Α.) κατά την οποία η παραγωγή - παρά τον αυξανόμενο μαζικό της χαρακτήρα- συνήθως ελεγχόταν στο βαθιά προσωποποιημένο χώρο των καταστημάτων λιανικής πώλησης της μικρής γειτονιάς, στα εργαστήρια ραπτικής, στον τσαγκάρη, στα καπνοπωλεία, στα αρτοποιεία και σε μια ατέλειωτη αλυσίδα καταστημάτων όπου η δουλειά γινόταν κάτω από το βλέμμα

του πελάτη και των περαστικών. Σήμερα η ανωνυμία και η αποπροσωποποίηση της αγοράς έχουν σχεδόν εξολοκλήρου απογυμνώσει τη διαδικασία της ανταλλαγής από την ηθική της διάσταση» (Η Σύγχρονη Οικολογική Κρίση).

Μέσα σε αυτά τα αποσπάσματα μπορούμε να διακρίνουμε τις κατευθυντήριες γραμμές πάνω στις οποίες ο Μπούκτσιν προτείνει να οργανώσουμε την άλλη οικονομία, την εναλλακτική οικονομία, την ηθική όπως την αποκαλεί οικονομία. Ποιες είναι συνοπτικά αυτές οι γραμμές;

Η οικονομική δραστηριότητα οργανώνεται στη βάση ηθικών αρχών. Η ηθική των συμπληρωματικών σχέσεων και των σχέσεων συνεργασίας γίνεται η οργανωτική, ή θεσμίζουσα, αρχή γύρω από την οποία συγκροτούνται οι νέες σχέσεις παραγωγής και διανομής. «*Η φροντίδα, η υπευθυνότητα και η υποχρέωση γίνονται η αυθεντική «αναρτημένη τιμή» μιας ηθικής οικονομίας σε αντιδιαστολή με τον τόκο, το κόστος, την αποδοτικότητα που υπεισέρχονται στην «αναρτημένη τιμή» της αγοραίας οικονομίας» (Η Σύγχρονη Οικολογική Κρίση).*

Οι ηθικές αυτές αρχές δεν αποτελούν αφηρημένες έννοιες, άλλα προϋποθέτουν συγκεκριμένους θεσμούς και καθορισμένες μορφές συμπεριφοράς. Η ηθική εδώ είναι μια υλική δύναμη, μια θεσμίζουσα συλλογική δύναμη, η οποία εδράζεται στη βαθιά επίγνωση της ύπαρξης ενός γενικού ανθρώπινου συμφέροντος, το οποίο συν τοις άλλοις εξυπηρετείται πιο δίκαια και πιο ορθολογικά όταν η ζωή του ανθρώπινου είδους τοποθετείται σε χρονικούς ορίζοντες που υπερβαίνουν τις δικές μας ζωές και παίρνουν -αν μη τι άλλο υπόψη τους- τις ζωές των παιδιών μας και των παιδιών των παιδιών μας. Καθώς ο φυσικός κόσμος βάζει πλέον εμφανή οικολογικά όρια στην αλόγιστη οικονομική ανάπτυξη, που ευαγγελίζεται το κυρίαρχο οικονομικό σύστημα, γίνεται άμεση και επιτακτική η ανάγκη να σκεφτόμαστε και να ενεργούμε με όρους γενικού ανθρώπινου συμφέροντος κι όχι σαν μεμονωμένα εξατομικευμένα αρπακτικά που για το πρόσκαιρο συμφέρον και βόλεμά τους αφήνουν πίσω τους ερείπια. Πρόκειται για την απόκτηση μιας γνώσης και μιας συνείδησης, που απαιτεί

φυσικά τις ανάλογες διανοητικές και ψυχικές διεργασίες.

Για τον Μπούκτσιν είναι προφανές ότι η κοινωνική ανατροπή και η συνεπακόλουθη αναδιοργάνωση της οικονομίας πηγάζουν από μια πολιτισμική επανάσταση στο πλαίσιο της οποίας οι πολίτες αποφασίζουν να επανεξετάσουν συνολικά τον τρόπο ζωής, σκέψης και συμπεριφοράς τους. Οι πολίτες της οικολογικής κοινωνίας που προτείνει, ή πράγμα που είναι το ίδιο τα υποκείμενα της ηθικής οικονομίας που αυτή η κοινωνία προωθεί, βρίσκονται σε μια ανοιχτή διαρκή διαδικασία αυτοδιαπαιδαγώγησης, πεδίο της οποίας, εκτός από το μεγάλο σχολείο των λαϊκών συνελεύσεων και της συμμετοχής στα κοινά, είναι ο χώρος της «ηθικοποιημένης» και «επανα-πνευματικοποιημένης» εργασιακής διαδικασίας όπου μαθαίνει κάποιος να αναγνωρίζει τα «οικονομικά αγαθά» τόσο ως προϊόντα που απορρέουν από μια γόνιμη, ενεργητική, εύπλαστη και αλληλεπιδρώσα φύση, όσο και ως τα χειροπιαστά αποτελέσματα μιας ηθικά προσανατολισμένης, συνειδητής και ορθολογικής ανθρώπινης δραστηριότητας.

Το σύστημα μέσα στο οποίο παίρνουν σάρκα και οστά οι νέες σχέσεις παραγωγής και διανομής είναι αυτό του **ελευθεριακού κοινοτισμού ή ελευθεριακού δημοτισμού**. Δίνω και τις δύο μεταφράσεις του *libertarian municipalism* (κοινοτισμός ή δημοτισμός), γιατί ο Μπούκτσιν αναφέρεται κυριολεκτικά στη σημερινή διοικητική διαίρεση του δήμου ή της κοινότητας, ως τον κατάλληλο -λόγω της ανθρώπινης κλίμακάς του- κοινωνικό χώρο στον οποίο μπορούμε να βασιστούμε για τη δημιουργία των ελεύθερων οικοκοινοτήτων. Ο Μπούκτσιν κάνει σαφώς τη διάκριση ανάμεσα στην εκλογική δραστηριότητα σε εθνικό επίπεδο και την εκλογική διαδικασία σε τοπικό επίπεδο. Απορρίπτει ως αποπροσανατολιστική και φθοροποιό τη συμμετοχή στις βουλευτικές εκλογές, ενώ αντίθετα προτείνει την κινητοποίηση υπέρ της εκλογικής εμπλοκής σε τοπικό επίπεδο θεωρώντας τους δήμους και τις κοινότητες ως ένα εν δυνάμει σημαντικό «κέντρο λήψης αποφάσεων». Η πρακτική εξόδου από το υπάρχον καθεστώς, που προτείνει, περιλαμβάνει στην αρχική της φάση μια κατάσταση δυαδικής, όπως την αποκαλεί, εξουσίας, η οποία αντιπαραθέτει

στο συγκεντρωτικό κράτος και τις γραφειοκρατικές του δομές τις αποκεντρωμένες τοπικές λαϊκές συνελεύσεις -από τις συνελεύσεις των πολιτών στις γειτονιές και στις συνοικίες στους μεγάλους δήμους μέχρι τις δημοτικές συνελεύσεις στις κωμοπόλεις- και την από τα κάτω προς τα πάνω ομοσπονδιακή τους συνένωση σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

Σύμφωνα με τον ελευθεριακό δημοτισμό σε μια οικολογικά προσανατολισμένη οικονομία οι αποφάσεις για το τι θα παραχθεί και πώς θα διανεμηθεί κάτι -στον αγροτικό τομέα, στο βιομηχανικό τομέα και στον τομέα των υπηρεσιών- θα πρέπει να λαμβάνονται από τους πολίτες σε άμεσες, πρόσωπο-με-πρόσωπο συνελεύσεις. Δηλαδή -ανάμεσα στα άλλα- μέσα από απευθείας σχέσεις που προϋποθέτουν τη φυσική παρουσία και δεν διαμεσολαβούνται από ηλεκτρονικά μέσα. Οι κάτοικοι ενός δήμου ή μιας κοινότητας συμμετέχουν στις λαϊκές συνελεύσεις με την ιδιότητά τους ως πολίτες κι όχι ως εργάτες, αγρότες ή ελεύθεροι επαγγελματίες. Λειτουργούν με άλλα λόγια στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο, το ανθρώπινο, εκείνο που εκφράζει τον άνθρωπο στην ολότητά του. Δηλαδή τα γενικά ανθρώπινα συμφέροντα και όχι τα ειδικά συμφέροντα μιας ορισμένης κοινωνικής ή επαγγελματικής κατηγορίας ή συντεχνίας.

Όλες οι οικονομικές μονάδες -γεωργικές εκτάσεις, εργοστάσια, εμπορικά καταστήματα- που βρίσκονται στο έδαφος του συγκεκριμένου δήμου ελέγχονται από τις λαϊκές συνελεύσεις των αυτόνομων οικοκοινοτήτων. Δεν ασκεί τον έλεγχο ούτε το εθνικό κράτος μέσω του καθεστώτος των εθνικοποιήσεων, ούτε οι εργαζόμενοι σε αυτές τις επιχειρήσεις μέσω ενός κολεκτιβιστικού καθεστώτος -εφόσον οι εργάτες ενδέχεται να ενεργήσουν με βάση τα μερικά συμφέροντα της κοινωνικής τους θέσης, να ταυτιστούν δηλαδή με το ειδικό συμφέρον της επιχείρησης και να μη λειτουργήσουν ως πολίτες με γνώμονα το κοινό καθολικό συμφέρον.

Ο Μπούκτσιν επαναφέρει στο επίκεντρο το κλασικό ιδεώδες του ορθολογικού πολίτη που -ελεύθερος από επί μέρους συμφέροντα-

συνάπτει μια έλλογη πρόσωπο-με-πρόσωπο σχέση με τα άλλα μέλη της κοινότητας και συνεισφέρει στο σύνολο ό,τι καλύτερο μπορεί. Το συμμετοχικό οικονομικό σύστημα της οικολογικής κοινωνίας διασφαλίζει ότι το κάθε μέλος της κοινότητας θα παίρνει από το κοινό απόθεμα προϊόντων ό,τι έχει ανάγκη με βάση την αρχή «από τον καθένα σύμφωνα με τις ικανότητές του στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του».

Για τη διαχείριση και επίλυση ζητημάτων που ξεπερνάνε τα όρια της οικοκοινότητας και εμπλέκουν γεωγραφικά ευρύτερες περιοχές, οι οικολογικές α-κρατικές αμεσοδημοκρατικές κοινότητες ενώνονται μεταξύ τους μέσα από μια ομοσπονδιακή δομή -σύμφωνα δηλαδή με τις αρχές του **συνομοσπονδισμού**.

Το σύστημα αυτό βασίζεται σε ένα δίκτυο λαϊκών συνελεύσεων, οι οποίες με βάση την πλειοψηφική αρχή παίρνουν τις αποφάσεις για τα κρίσιμα πολιτικά ζητήματα και στέλνουν αιρετούς και ανακλητούς εντολοδόχους σε τοπικά και περιφερειακά συμβούλια. Μοναδική λειτουργία αυτών των συμβουλίων είναι η ανάληψη αυστηρά διαχειριστικών καθηκόντων, όπως και η διευθέτηση ενδεχόμενων διαφορών ανάμεσα στις διάφορες κοινότητες ή δήμους. Οι εντολοδόχοι αυτοί λογοδοτούν φυσικά (λόγον διδόναι) στις δημοτικές συνελεύσεις, οι οποίες λειτουργούν στο πλαίσιο «μιας πολιτικής σφαίρας που δεν είναι ούτε κοινοβουλευτική, ούτε γραφειοκρατική, ούτε συγκεντρωτική, ούτε επαγγελματοποιημένη, ούτε κοινωνική, ούτε κρατιστική, αλλά μάλλον όπως αρμόζει σε ελεύθερους πολίτες στο μέτρο που αναγνωρίζει το ρόλο της πόλης για το μετασχηματισμό μιας άμορφης ανθρώπινης ομάδας ή μιας μοναδιαίας συνάθροισης ατόμων σε ένα σύνολο πολιτών βασισμένο σε ηθικούς και ορθολογικούς τρόπους σύνδεσης» (Η Ριζοσπαστικοποίηση της Φύσης, Εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος).

Οι αποκεντρωμένες και διαμορφωμένες σε ανθρώπινη κλίμακα ελευθεριακές οικοκοινότητες εναρμονίζονται με το οικοσύστημα και τη βιοκοινότητα στην οποία γεωγραφικά ανήκουν. Δίνουν προτεραιότητα στη χρήση φυσικών πόρων που υπάρχουν στην περιοχή και που η χρησιμοποίησή τους είχε εγκαταλειφθεί

εξαιτίας της συγκεντροποίησης και των μεθόδων μαζικής παραγωγής που ισχύουν στο υπάρχον οικονομικό καθεστώς. Κήποι, καλλιεργούμενες εκτάσεις αλλά και δάση βρίσκουν την αναβαθμισμένη θέση τους σε μια νέα ορθολογική και οικολογική σύνθεση πόλης και υπαίθρου. Η λελογισμένη και εναλλακτική χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας και της ακμάζουσας βιομηχανίας μπορεί να προσφέρει το υλικό υπόβαθρο για μια εμπλουτισμένη, αρμονική και εύπλαστη σχέση μεταξύ φύσης και ανθρώπου.

Πιο συγκεκριμένα σε ό,τι αφορά τις τεχνολογίες, ο Μπούκτσιν θεωρεί ότι προϋπόθεση και συνθήκη για μια ορθολογική και δίκαιη κοινωνία είναι η ύπαρξη μιας σχετικής αφθονίας. Αυτό που ο ίδιος έχει ονομάσει *κοινωνία της μετασπάνης*. Κεντρική θέση σε αυτήν την κοινωνία θα έχουν φυσικά οι αποκαλούμενες εναλλακτικές τεχνολογίες, οι οποίες με βάση τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας θα προωθούν την εναρμόνιση του ανθρώπου με τη φύση. Ιδιαίτερη όμως σημασία θα αποδίδεται σε τεχνολογίες - είτε πρόκειται για υπολογιστές είτε για αυτόματες μηχανές- που απελευθερώνουν τα ανθρώπινα όντα από εργατώρες περιττού και ανούσιου μόχθου. Η βιομηχανική παραγωγή θα βασίζεται στη χρησιμοποίηση των πιο σύγχρονων τεχνολογικών καινοτομιών, έτσι ώστε μικρές ευέλικτες μηχανές να κάνουν διαφορετικές εργασίες δαπανώντας την ελάχιστη δυνατή ποσότητα ενέργειας. Μέσα στο πλαίσιο της ορθολογικής αναδιοργάνωσης της παραγωγής οι βιομηχανίες θα βρίσκονται εγκατεστημένες ανάμεσα σε διάφορες κοινότητες και θα καλύπτουν τις ανάγκες όσο το δυνατόν περισσότερων οικοκοινοτήτων αποφεύγοντας έτσι την αλόγιστη και άναρχη επανάληψη βιομηχανικών εγκαταστάσεων που παράγουν τα ίδια προϊόντα -μια χαοτική κατάσταση που είναι συνηθισμένη στην οικονομία της αγοράς.

Η παραγωγή θα προκρίνει την ποιότητα έναντι της ποσότητας: οι κατοικίες, η επίπλωση, τα οικιακά σκεύη και τα ενδύματα θα φτιάχνονται για να διαρκούν επί πολλά έτη και σε κάποιες περιπτώσεις για πολλές γενιές. Οι φετιχοποιημένες και κατασκευασμένες «ανάγκες» θα δώσουν τη θέση τους σε μια ελεύθερη και συνειδητή επιλογή αναγκών. Οι πολίτες των

ελεύθερων οικοκοινοτήτων δε θα είναι έρμαια πλασματικών ή αμφιλεγόμενων καταναλωτικών προτύπων, που στις κρατούσες συνθήκες παράγει τόσο η δικτατορία της ανταλλακτικής αξίας πάνω στην αξία χρήσης, όσο και η απουσία κριτικής σκέψης και δημόσιας διαβούλευσης. Ως εκ τούτου δε θα είναι υποχρεωτική για την κάλυψη του συνόλου των ανθρωπίνων αναγκών η εφαρμογή του βιομηχανικού μοντέλου παραγωγής με τον υποβόσκοντα γιγαντισμό του, τη συγκεντροποίηση, τη μαζικοποίηση και την κατά κανόνα ιεραρχική δομή του.

Όπου κρίνεται εφικτό και επιθυμητό οι οικοκοινότητες μπορούν να προωθήσουν την ανάπτυξη πιο παραδοσιακών τεχνικών και μορφών παραγωγής με έμφαση στην ποιοτική, δημιουργική και καλλιτεχνική εργασία. Οι επαχθείς χειρωνακτικές εργασίες δε θα εκτελούνται αποκλειστικά από συγκεκριμένα άτομα -όπως επιβάλλει ο ισχύων ταξικός και ιεραρχικός καταμερισμός εργασίας- αλλά στο πλαίσιο μιας ουσιαστικής εναλλαγής ρόλων και καθηκόντων θα μπορούν να αναληφθούν από αναδιαμορφωνόμενες συλλογικότητες μέσα σε ένα κλίμα που δε θα είναι απαραίτητα αυτό της αγγαρείας, αλλά της απαραίτητης προσφοράς στην κοινότητα.

Ένα από τα γλαφυρά παραδείγματα που δείχνουν το εύρος και το βάθος της ολιστικής θεώρησης του Μπούκτσιν για την οικονομία, είναι ο τρόπος που προσεγγίζει την ηλιακή ενέργεια. Γράφει: «*Η χρήση της ηλιακής ενέργεια, μια τεχνολογία που έφτασε σε έναν εξαιρετικά υψηλό βαθμό αρτιότητας και αποδοτικότητας, μπορεί να θεωρηθεί οικολογική, όχι μόνο επειδή βασίζεται σε μια ανανεώσιμη πηγή ενέργειας, αλλά και επειδή φέρνει τον ήλιο, τις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες και, στην πραγματικότητα, τους ίδιους τους ουρανούς στην καθημερινή ζωή μας με έναν ιδιαίτερα χειροπιαστό τρόπο*» (Remaking Society, Εκδόσεις Black Rose Books). Είναι σαφές σε αυτό το απόσπασμα το πως ο Μπούκτσιν εννοεί την οικολογία και κατ' επέκταση την οικονομία: όχι ως μια εργαλειακή, τεχνικίστικη, ποσοτικοποιήσιμη, ωφελιμιστική ανθρώπινη δραστηριότητα δίχως πνευματικό και αισθητικό περιεχόμενο, αλλά ως μια διεργασία

μέσω της οποίας οι άνθρωποι, πέρα από το «να γεμίζουν το στομάχι τους», καλλιεργούν μια βαθιά αισθαντικότητα και μια πολυδιάστατη, ουσιαστική και ενεργητική σχέση με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον στο οποίο ζουν.

Κλείνοντας ας συνοψίσουμε τη σκέψη του Μπούκτσιν. Η κοινωνική οικολογία προτείνει λύσεις που ο κυρίαρχος λόγος εμφανίζει ως ουτοπικές. Αυτές όμως οι λύσεις αποτελούν πλέον αναγκαιότητα. Αποτελούν για μας αναγκαιότητα αν θέλουμε να έχουμε μια αρμονική ζωή, πλούσια σε δυνατότητες, μέσα σε ένα κόσμο που μην είμαστε απλά ενεργούμενα, αλλά να μπορούμε να τον καταλαβαίνουμε και να συμμετέχουμε στη διαμόρφωσή του.

Από τη σκοπιά της διατήρησης του ανθρώπινου είδους, οι λύσεις αυτές είναι αναγκαίες αν θέλουμε να έχουμε πιθανότητες να επιβιώσουμε ως είδος.

Δεν είναι μόνο το ζήτημα της ολοσχερούς καταστροφής του πλανήτη που ο γνωστός αστροφυσικός Στήβεν Χόκινγκ πρόσφατα την τοποθέτησε σχεδόν με βεβαιότητα σε μια χιλιετία («εξαπλωθείτε μέχρι τότε στο διάστημα», δήλωσε, «βρείτε άλλους πλανήτες να μετοικήσετε, αν δε θέλετε μία καταστροφή στη Γη να σημάνει και το τέλος της ανθρώπινης φυλής»), είναι και το κατεπείγον ζήτημα ότι η γη, εξαιτίας της άνευ όρων και ορίων οικονομικής μεγέθυνσης, βρίσκεται ήδη σε μια διαδικασία αποσύνθεσης, η οποία υπονομεύει άμεσα τόσο την ανθρώπινη ζωή, όσο τη ζωή άλλων έμβιων όντων.

Η λύση που προτείνει η κοινωνική οικολογία για την αναδιαμόρφωση της οικονομίας είναι αυτή της ηθικής οικονομίας: δηλαδή ένα συμμετοχικό και ορθολογικό σύστημα παραγωγής και διανομής, το οποίο δεν εξυπηρετεί απλά τις υλικές μας ανάγκες, αλλά αντιμετωπίζει συνολικά την οικονομία ως το πεδίο όπου καλλιεργούνται πνευματικοί και ηθικοί δεσμοί τόσο ανάμεσα στους ανθρώπους που συνεργάζονται και αλληλεπιδρούν, όσο και ανάμεσα στον εργαζόμενο και στο προϊόν της εργασίας του, το οποίο επειδή δεν έχει το χαρακτήρα του εμπορεύματος, δηλαδή

του πράγματος που παράγεται καταναγκαστικά για να πουληθεί σε μια απρόσωπη και ανώνυμη αγορά, γίνεται ένα αντικείμενο που ενσωματώνει το σεβασμό, τη φροντίδα, την υπευθυνότητα και την εμπνευσμένη δουλειά αυτού που το παράγει.

Αυτή η νέα οικονομία αναλαμβάνει να καλύψει τις ανάγκες μιας αυτόνομης αποκεντρωμένης αμεσοδημοκρατικής οικοκοινότητας - συνενωμένης με άλλες οικοκοινότητες μέσα από μια ομοσπονδιακή δομή. Το μέγεθος της κοινότητας αυτής είναι τέτοιο που αφενός να επιτρέπει στους πολίτες να συνέρχονται και να συναποφασίζουν μέσα από πρόσωπο-με-πρόσωπο συνελεύσεις για όλα τα μεγάλα και κρίσιμα ζητήματα και αφετέρου οι ανθρώπινες δραστηριότητες να μην προκαλούν στη γύρω βιοκοινότητα ένα βάρος που να μην μπορεί αυτή να το αντέξει. Με οικολογικούς όρους η ανθρώπινη δραστηριότητα να μη υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα των γύρω οικοσυστημάτων.

Με τα λόγια του ίδιου του Μπούκτσιν: «(...) η οικολογικά προσανατολισμένη κοινωνία θα μπορούσε να είναι προοδευτική και όχι οπισθοδρομική, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση όχι στον πρωτογονισμό, στον ασκητισμό και στην απάρνηση, αλλά στη υλική απόλαυση και στην ανάπαυση. Για να μπορέσει μια κοινωνία να κάνει τη ζωή όχι μόνο ιδιαίτερα ευχάριστη για τα μέλη της αλλά και αρκετά άνετη ώστε να μπορούν να συμμετέχουν στην πνευματική και πολιτισμική αυτοκαλλιέργεια τους, η οποία είναι απαραίτητη για τη δημιουργία πολιτισμού και μιας σφύζουσας πολιτικής ζωής, οφείλει να μην αρνηθεί τη σπουδαιότητα της τεχνικής και της επιστήμης, αλλά να τις εναρμονίσει με οράματα ανθρώπινης ευτυχίας και άνεσης.

Η κοινωνική οικολογία δεν είναι μια οικολογία της πείνας και της υλικής στέρησης, αλλά της αφθονίας. Αποσκοπεί στη δημιουργία μιας ορθολογικής κοινωνίας στην οποία η σπατάλη, η υπερβολή, θα τίθεται υπό έλεγχο από ένα νέο σύστημα αξιών. Και όταν ή εάν προκύπτουν ελλείψεις ως αποτέλεσμα ανορθολογικής συμπεριφοράς, οι λαϊκές συνελεύσεις θα εγκαθιδρύουν ορθολογικά επίπεδα κατανάλωσης μέσω δημοκρατικών διαδικασιών. Εν συντομία, η κοινωνική οικολογία τάσσεται υπέρ της διεύθυνσης,

του σχεδιασμού και των κανονισμών που διαμορφώνονται από λαϊκές συνελεύσεις και κατά των ανεύθυνων μορφών συμπεριφοράς που πηγάζουν από ατομικές ιδιορρυθμίες» (Το Πρόταγμα του Κομμουνισμού).

* Το παρόν κείμενο παρουσιάστηκε από τον Μάκη Κορακιανίτη στην εκδήλωση «Η Κοινωνική Οικονομία ως Αγαθό όλης της Κοινωνίας» που έγινε στις 11/12/16 στο Συνεργατικό Καφενείο Περιμπανού από το TRISE. Ολόκληρο το ηχητικό της εκδήλωσης εδώ:

* Ο Μάρρεϋ Μπούκτσιν γεννήθηκε στις 14 Ιανουαρίου 1921 στο Μπρονξ της Νέας Υόρκης από γονείς Ρωσοεβραίους και πέθανε στις 30 Ιουλίου του 2006 στο Μπέρλινγκτον της Πολιτείας Βερμόντ. Από τους σημαντικότερους στοχαστές του ελευθεριακού κομμουνισμού και θεμελιωτής της ριζοσπαστικής οικολογικής σκέψης. Η σύνθεση ελευθεριακών ιδεών και οικολογίας που πραγματοποίησε στις αρχές της δεκαετίας του '60 είχε ως αποτέλεσμα το πρόταγμα της Κοινωνικής Οικολογίας. Εργάστηκε ως βιομηχανικός εργάτης στην αυτοκινητοβιομηχανία και συμμετείχε στο αμερικανικό εργατικό κίνημα της δεκαετίας του '30 ως επαναστάτης συνδικαλιστής. Αυτομορφώθηκε και στα τέλη της δεκαετίας του '60 δίδαξε σε ένα από τα μεγαλύτερα ελεύθερα πανεπιστήμια των ΗΠΑ στο Alternative University στη Νέα Υόρκη και από το 1974 μέχρι το 1983 έγινε τακτικός καθηγητής στο Ramapo (Ράμαπο) College όπου δίδαξε Κοινωνική Θεωρία. Τη δεκαετία του '80 αναμίχθηκε ενεργά με τα κινήματα της Νέας Αριστεράς και της αντικουλτούρας. Το 1974 ίδρυσε -μαζί με τον ανθρωπολόγο Νταν Τσόντορκοφ- το Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικολογίας στο Βερμόντ. Πολυγραφότατος στοχαστής έχει συγγράψει πολλά βιβλία στα οποία επεξεργάζεται κριτικά τα κρίσιμα κοινωνικά, οικολογικά, πολιτικά και οικονομικά ζητήματα της εποχής μας. Αποτελεί έναν από τους πιο πολυμεταφρασμένους στα ελληνικά ξένους συγγραφείς.

Κύκλος Εκδηλώσεων για τον Χρόνο

Κύκλος Εκδηλώσεων για τον Χρόνο από το Περιοδικό Βαβυλωνία

Κύκλος Εκδηλώσεων

από το περιοδικό **ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ**

ΨΑ ΤΟΝ ΧΡΟΝΟ

Ο Χρόνος κατά τον 21ο αιώνα αποκαλύπτει τον εαυτό του μέσα από το ανθρώπινο ατομικό και συλλογικό υποκείμενο, ως το κυρίαρχο πεδίο σύγκρουσης. Οι κάθε λογής κυριαρχίες τον συστρέφουν, τον ενσωματώνουν στο Κεφάλαιο, στην ρυθμιστικότητα των βιοπολιτικών λειτουργιών τους, στην γενικευμένη ασάφεια ενός "αδράγματος του παρόντος" που δεν είναι παρά το ατομικιστικό φιλελεύθερο παρόν ενός θεάματος που υπάρχει απλώς για να επιτηρείται, ελέγχεται, να πωλείται και να αγοράζεται.

Όσοι από την άβυσσο πλευρά αναζητούν ρήγματα αυτοθέσμησης μέσα στις μονολιθικές διαστάσεις των ετερονομιών και των κάθε λογής εκκολλητόμενων ολοκληρωτισμών, δεν μπορούν παρά να αναζητήσουν στη σχέση τους με τον Χρόνο -όλα τα είδη Χρόνου- τα ρήγματα εκείνα, δια των οποίων η ανοικτότητα των πολιτισμικών δυναμικών παρόντων Ελευθερίας, θα εμφανιστούν και θα βιωθούν στην Πράξη, όχι αφηρημένα και διανοητικά, αλλά απολύτως ενταγμένα σε ένα συλλογικό και προσωπικό γίνεσθαι χειραφέτησης, που δεν μπορεί παρά να εκδηλώνεται διαρκώς στην ολότητα του χωρίς θεσμούς κυριαρχίας και κυρίως χωρίς κυριάρχους.

Πράξη 1η: 15 Δεκεμβρίου, 20:30

Χρόνος και Αυτονομία

Ομιλητές:

Αλέξανδρος Σχισμένος (υποψήφιος διδάκτωρ φιλοσοφίας)

Γιώργος Σωτηρόπουλος (εκπαιδευτικός)

Πράξη 2η: 20 Ιανουαρίου, 20:30

Χρόνος και Ύπαρξη

Ομιλητές:

Γιώργος Ξηροπάδης (καθηγητής φιλοσοφίας τμήμα θεωρητικών σπουδών ΑΣΚΤ)

Στέφανος Ροζάνης (καθηγητής φιλοσοφίας)

Πράξη 3η: 24 Φεβρουαρίου, 20:30

Χρόνος - Ισχύς - Κεφάλαιο

Ομιλητές:

Γιάννης Ευσταθίου (μεταπτυχιακός φοιτητής Παντείου τμήμα πολ.επιστημών και ιστορίας)

Γιώργος Μερτίκας (συγγραφέας-μεταφραστής)

Πράξη 4η: 2 Μαρτίου, 20:30

Χρόνος και Τέχνη

Ομιλητές:

Τζένη Μαρκέτου (Visual artist, καθηγήτρια τέχνης)

Παναγιώτης Πούλιος (αναπληρωτής καθηγητής φιλοσοφίας τμήμα θεωρητικών σπουδών ΑΣΚΤ)

Συντονιστής:

Γιάννης Ραουζαίος (συγγραφέας, κριτικός κινηματογράφου)

Νοστρος

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

(Θεμιστοκλέους 66, Εξάρχεια)

babylonia.gr

Πράξη 1η: 15 Δεκεμβρίου, 20:30

Χρόνος και Αυτονομία

Ομιλητές:

Αλέξανδρος Σχισμένος (υποψήφιος διδάκτωρ φιλοσοφίας)

Γιώργος Σωτηρόπουλος (εκπαιδευτικός)

Πράξη 2η: 20 Ιανουαρίου, 20:30

Χρόνος και Ύπαρξη

Ομιλητές:

Γιώργος Ξηροπαΐδης (καθηγητής φιλοσοφίας τμήμα θεωρητικών σπουδών ΑΣΚΤ)

Στέφανος Ροζάνης (καθηγητής φιλοσοφίας)

Πράξη 3η: 24 Φεβρουαρίου, 20:30

Χρόνος – Ισχύς – Κεφάλαιο

Ομιλητές:

Γιάννης Ευσταθίου (μεταπτυχιακός φοιτητής Παντείου τμήμα πολ.επιστημών και ιστορίας)

Γιώργος Μερτίκας (συγγραφέας-μεταφραστής)

Πράξη 4η: 2 Μαρτίου, 20:30

Χρόνος και Τέχνη

Ομιλητές:

Τζένη Μαρκέτου (Visual artist, καθηγήτρια τέχνης)

Παναγιώτης Πούλος (αναπληρωτής καθηγητής φιλοσοφίας τμήμα θεωρητικών σπουδών ΑΣΚΤ)

Συντονιστής: Γιάννης Ραουζαίος (συγγραφέας, κριτικός κινηματογράφου)

Nosotros (Θεμιστοκλέους 66, Εξάρχεια)

Ο Χρόνος κατά τον 21ο αιώνα αποκαλύπτει τον εαυτό του μέσα από το ανθρώπινο ατομικό και συλλογικό υποκείμενο, ως το κυρίαρχο πεδίο σύγκρουσης. Οι κάθε λογής κυριαρχίες τον συστρέφουν, τον ενσωματώνουν στο Κεφάλαιο, στην ρυθμιστικότητα των βιοπολιτικών λειτουργιών τους, στην γενικευμένη ασάφεια ενός “αδράγματος του παρόντος” που δεν είναι παρά το ατομικιστικό φιλελεύθερο παρόν ενός θεάματος που υπάρχει απλώς για να επιτηρείται, ελέγχεται, να πωλείται και να αγοράζεται. Όσοι

από την άλλη πλευρά αναζητούν ρήγματα αυτοθέσμησης μέσα στις μονολιθικές διαστάσεις των ετερονομιών και των κάθε λογής εκκολαπτόμενων ολοκληρωτισμών, δεν μπορούν παρά να αναζητήσουν στη σχέση τους με τον Χρόνο -όλα τα είδη Χρόνου- τα ρήγματα εκείνα, δια των οποίων η ανοιχτότητα των πολλαπλών δυναμικών παρόντων Ελευθερίας, θα εμφανιστούν και θα βιωθούν στην Πράξη, όχι αφηρημένα και διανοητικά, αλλά απολύτως ενταγμένα σε ένα συλλογικό και προσωπικό γίγνεσθαι χειραφέτησης που δεν μπορεί παρά να εκδιπλώνεται διαρκώς στην ολότητα του χωρίς θεσμούς κυριαρχίας και κυρίως χωρίς κυριάρχους.

«Αναβρασμός»: Μια Ματιά στην Πολυτάραχη Δεκαετία του '60

Χανς Μάγκνους Εντσενσμπεργκερ, *Αναβρασμός*, Μτφρ. Σπύρος Μοσκόβου, Εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2016, σελ. 336

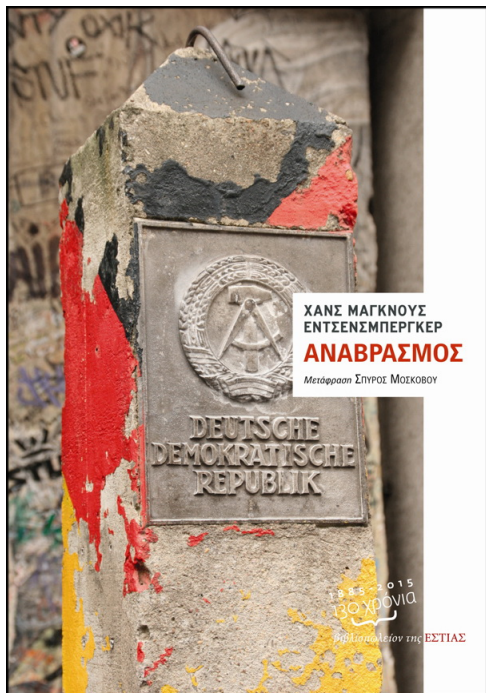
Γιώργος Γιαννιώτης

Ο Γερμανός Χανς Μάγκνους Εντσενσμπεργκερ είναι ιδιαίτερα γνωστός στη χώρα μας, καθώς πολλά από τα έργα του έχουν μεταφραστεί εδώ και χρόνια στα ελληνικά. Ο Εντσενσμπεργκερ είναι πεζογράφος, ποιητής, δοκιμιογράφος και μεταφραστής, ενώ υπήρξε σημαντική μορφή της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς και του φοιτητικού κινήματος της εποχής του.

Στο παρόν βιβλίο ο συγγραφέας ανατέμνει την πολυτάραχη δεκαετία του '60 και αναστοχάζεται πάνω στα γεγονότα και τα πρόσωπα που σημάδεψαν την εποχή εκείνη. Πρόκειται για μια αυτοβιογραφία που είναι γραμμένη με τη μορφή ερωταποκρίσεων ανάμεσα στον σημερινό ογδονταπεντάχρονο και τον νεαρό αριστεριστή. Ο Εντσενσμπεργκερ ανασυνθέτει τα εμπειρικά δεδομένα της δεκαετίας του '60 και ομαδοποιεί τις σκόρπιες

πολλές φορές αναμνήσεις του, οι οποίες όμως συγκεντρώνονται και συγκροτούν ένα αρμονικό σύνολο χάρη στις σημειώσεις που ο ίδιος ο συγγραφέας είχε κρατήσει. Οι σημειώσεις αυτές, λοιπόν, ανασυστήνουν το ιστορικό παρελθόν και έτσι μας προσφέρεται μια διαυγής εικόνα, ένας ιστορικός καμβάς θα μπορούσαμε να πούμε χρωματισμένος κάποιες φορές από την υποκειμενική ματιά και κρίση του Εντσενσμπέργκερ. Για παράδειγμα, ο Γερμανός δεν διστάζει να χαρακτηρίσει πρόσωπα με καυστικό τρόπο, όπως όταν μιλά για τον «αφανή» Χρυστόφο, τον «ξεροκέφαλο κομμουνιστή» Έρικ Χομπσμπάουμ, τον «επαναστάτη του καναπέ» Λουί Αραγκόν ή τον «εγκληματία πολέμου» Χένρυ Κίσινγκερ.

Ο Εντσενσμπέργκερ ταξιδεύει στην αχανή Σοβιετική Ένωση, με σταθμούς τη Ρωσία, το Ουζμπεκιστάν, το Καζακστάν και τη Γεωργία, στην διαχωρισμένη από το Τείχος Γερμανία των «δύο προτεκτοράτων», στην Καμπότζη του πρίγκιπα Σιχανούκ, στην Αυστραλία, αλλά και στη νέο-επαναστατημένη Κούβα. Το ταξίδι και οι συνεχείς μετακινήσεις από τη μία χώρα στην άλλη λειτουργούν ως το μέσο για την προσωπική παρατήρηση των συνθηκών που επικρατούν στις χώρες που επισκέπτεται, των αντιθέσεων μεταξύ καπιταλιστικών και κομμουνιστικών χωρών, των προσδοκιών και των πόθων των πολιτών τους. Παράλληλα, ο Εντσενσμπέργκερ απεικονίζει εύστοχα, με κριτική ματιά και ρεαλισμό τις πολιτικές συνθήκες, με ιδιαίτερη προσήλωση στη σοβιετική Ρωσία, την Κούβα και την διχοτομημένη Γερμανία. Αυτή η πολιτική διάσταση του έργου, χωρίς να είναι και η μοναδική, παρουσιάζει ενδιαφέρον και θα ήθελα να σταθώ περισσότερο.

Αναφορικά με την πολιτική διάσταση του έργου αναδύονται δύο κεντρικά στοιχεία, τα οποία δομούν το «ιδεολογικό σύμπαν» του συγγραφέα. Το πρώτο είναι η καυστική ειρωνεία ως μέσο αποδόμησης και το δεύτερο είναι η ανάδειξη της πολιτικής καταπίεσης, η οποία λαμβάνει διάφορες μορφές.

Όσον αφορά το πρώτο στοιχείο, ο συγγραφέας δεν χαρίζεται σε κανέναν και με όπλο το δηκτικό χιούμορ και την αποκάλυπτη ειρωνεία αποδομεί τα «ιερά τέρατα» της Αριστεράς. Για παράδειγμα, μας μιλά για τον «αξιολύπητο Ερνέστο Γκεβέρα», ασκώντας κριτική στην οικονομική του πολιτική ως υπουργού Οικονομικών. Ακόμη, δεν διστάζει να ασκήσει βιτριολική κριτική στις αριστερές ομάδες της Δυτικής Γερμανίας, οι οποίες με «την άνευ όρων πίστη στα ιδεολογικά δόγματα, υποδήλωναν τον οιονεί θρησκευτικό χαρακτήρα ενός κινήματος». Αποκαλύπτει την πολιτική τους τύφλωση και τον ιδεολογικό τους φανατισμό, όταν αναφέρει πως «κράδαιναν με υπερηφάνεια την εικόνα ενός δολοφόνου (εννοεί τον Στάλιν) καθ' οδόν προς την απελευθέρωση» ή όταν αναφέρεται στην επιθυμία των αριστερών «για ένα κόκκινο Δυτικό Βερολίνο» τη στιγμή που δίπλα τους ορθωνόταν το Τείχος. Τέλος, ο συγγραφέας δεν αρνείται το γεγονός ότι γνώρισε κάποια σημαίνοντα μέλη της οργάνωσης «Φράξια Κόκκινος Στρατός», όπως την «αξιολύπητη Ουλρίκε Μάινχοφ» ή τον «αηδιαστικό Αντρέας Μπάαντερ, έναν δραπέτη λωποδύτη». Όπως σημειώσαμε, ο Εντσενσμπέργκερ δεν φείδεται αρνητικών χαρακτηρισμών για τα μέλη της οργάνωσης αυτής, ενώ αποφαινεται πως «δεν έδινε δεκάρα για φαντασιώσεις» όπως αυτή της Μάινχοφ «για την ανάγκη να ανατραπεί βίαια το σύστημα».

Το δεύτερο στοιχείο αφορά στην ωμή ανάδειξη της ποικιλότητας πολιτικής καταπίεσης του κομμουνιστικού ολοκληρωτισμού. **Σκιαγραφεί την θεσμοθετημένη καταπίεση της σοβιετικής Ρωσίας και Κούβας. Ο συγγραφέας προβάλλει τις στερήσεις της Ρώσικης κοινωνίας εν αντιθέσει με τα προνόμια που απολάμβανε η κομματική γραφειοκρατία.** Χαρακτηριστική είναι η αναφορά στις «κομμουνάλκες», δηλαδή στα κοινόχρηστα διαμερίσματα των Ρώσων πολιτών, ενώ ο ηγέτης Χρουστσόφ διαβιούσε στην πολυτελή του έπαυλη. Φωτίζει εξαιρετικά τα ζητήματα της ανελευθερίας του Τύπου, της χειραγώγησης και της λογοκρισίας των συγγραφέων, της κατά παραγγελία συγγραφής έργων που υμνούσαν το καθεστώς, αλλά και το ζήτημα της κατηγοριοποίησης των ξένων συγγραφέων σε "αντισοβιετικούς", "αντιδραστικούς" και "προοδευτικούς αστούς συγγραφείς" ανάλογα με τη στάση τους απέναντι στο καθεστώς.

Επίσης, ο Εντσενσμπέργκερ μιλά για τις στημένες δίκες του Κάστρο ενάντια σε αντιφρονούντες συγγραφείς με κατασκευασμένες κατηγορίες «για ανατρεπτική δράση κατά της κυβέρνησης». Γνωστή περίπτωση είναι αυτή του Εμπέρτο Παντίλλια, η οποία προκάλεσε την «διεθνή κατακραυγή» και την αποστολή εκ μέρους εξήντα δύο συγγραφέων επιστολής διαμαρτυρίας προς τον Κάστρο, την οποία υπέγραφαν ονόματα όπως αυτά του Εντσενσμπέργκερ, του Σαρτρ, του Κορτάσαρ, του Σεμπρούν, της Σόνταγκ και άλλων πολλών. Βέβαια, ο Κάστρο οργισμένος τους χαρακτήρισε «μπουρζουάδες διανοούμενους, συκοφάντες και ανθρώπους της CIA, πράκτορες του ιμπεριαλισμού» απαγορεύοντάς τους «οριστικά και αμετάκλητα την είσοδο στη χώρα». Τέλος, ο συγγραφέας δεν ξεχνά να τονίσει τις διώξεις ενάντια σε ομοφυλόφιλους και παλαιούς συναγωνιστές του Κάστρο, οι οποίοι «νουθετούνταν» στα στρατόπεδα καταναγκαστικών έργων και στις φυλακές.

Ο Εντσενσμπέργκερ ασκεί την κριτική του εξ αριστερών. Ταγμένος κι ο ίδιος κατά τη νεαρή του ηλικία στην υπόθεση του μετασχηματισμού της κοινωνίας, κρατά πλέον τη στάση του παρατηρητή, ο οποίος αναστοχάζεται πάνω στις ματαιωμένες προσδοκίες και το χαμένο όνειρο της επανάστασης, ένα όνειρο

που μετατράπηκε στον εφιάλτη του ολοκληρωτισμού. Αν και ο ίδιος δηλώνει πως «μάταιος δεν ήταν ο αναβρασμός εκείνος» και αναφορικά με τους αγώνες της γερμανικής κοινωνίας σημειώνει πως «ήταν πάντως καλύτερα από το τίποτα», ο συγγραφέας αναπλάθει με νοσταλγία την περασμένη εποχή διατηρώντας μια πολιτική πίκρα και συνάμα έναν θυμό για τις βαρβαρότητες που υπέστησαν οι άνθρωποι, ο οποίος θυμός εκφράζεται μέσω της ειρωνείας του για τους αυτουργούς.

Ο συγγραφέας προσπαθεί να κάνει τον απολογισμό μιας φλογερής εποχής, τότε που τα ιδανικά και τα οράματα φάνταζαν πραγματοποιήσιμα, ενώ με τον σαρκασμό που τον διακρίνει αποκαλύπτει τις ψευδαισθήσεις της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς της Δυτικής Γερμανίας, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο φανερώνει τις αυταπάτες του «σοσιαλισμού».

Διατηρεί την κριτική ματιά ενός ανθρώπου που οπλίζεται με το όπλο της εμπειρικής παρατήρησης και του προσωπικού βιώματος, στοιχείο που αναβαθμίζει την αξία του έργου.

Το βιβλίο αυτό γεννά προβληματισμούς για μια σειρά από θέματα διαχρονικής αξίας, καθώς βλέπουμε να αναδύονται διαρκώς και στις σημερινές κοινωνίες. Θέματα όπως η παθητική τις περισσότερες φορές στάση των κοινωνιών απέναντι στις κρατικές βαρβαρότητες. Η «νομιμοποίησή» τους μέσω της αποδοχής τους και η μετατροπή τους σε κανονικότητα. Η αποδοχή μιας διαχωρισμένης από την κοινωνία εξουσίας και ο εγκλεισμός της προοπτικής της δημιουργίας μιας πραγματικά ελεύθερης κοινωνίας, όταν οι ίδιες οι κοινωνίες παραιτούνται από την πολιτική δράση. Επίσης, η αναγκαιότητα για την δημιουργία μιας εναλλακτικής προοπτικής, ειδικά όταν βλέπουμε ότι στις μέρες μας συνεχίζουν να διακινούνται «πολιτικές προτάσεις» εφάμιλλες με αυτές που εφαρμόστηκαν κατά το παρελθόν και απέτυχαν οικτρά, όπως μας πληροφορεί και το ίδιο το βιβλίο.

Ο Εντσενσμπέργκερ μάς προκαλεί να σκεφτούμε πάνω στο ζήτημα της ατομικής και κοινωνικής ελευθερίας. Η ιστορία έχει δείξει

και το βιβλίο το αποτυπώνει με ενάργεια ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος τα επαναστατικά προτάγματα να παρεκκλίνουν προς τον ολοκληρωτισμό, όταν οι κοινωνίες παραιτούνται από την πολιτική δράση και αναθέτουν τη διαχείριση του συλλογικού βίου σε μανιώδεις εξουσιαστές. Τέλος, ο Γερμανός μάς υπενθυμίζει πως η Εξουσία σπεύδει να επιβάλει τη λογοκρισία της και να καταστείλει την πνευματική ελευθερία χειραγωγώντας συγγραφείς και διανοούμενους, φτάνοντας ακόμα και στην ηθική εξόντωσή τους.

Συνολικά, θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε το νόημα του βιβλίου με τη σκέψη πως η μοίρα των κοινωνιών βρίσκεται αποκλειστικά στα χέρια των ίδιων των ανθρώπων της και πως το αν, ως κοινωνικό σύνολο, θα ολισθήσουμε προς την βαρβαρότητα ή θα βηματίσουμε προς την ελευθερία έγκειται στη δική μας δράση και μόνο. Ακόμη κι αν, παραφράζοντας τον Γεράσιμο Λυκιαρδόπουλο, «τα δάση που ονειρεύτηκε κήκαν τα χαράματα», ο Εντσενσμπεργκερ μας καλεί να αναστοχαστούμε το παρελθόν, ώστε να φωτίσουμε το μέλλον.

Ο Αποστόλης (Τόλιας) των Εξαρχείων

Νίκος Κουφόπουλος

*Κάθε δεύτερη Κυριακή, εδώ στη Βαβυλωνία,
νέα έχουμε για εσάς, έμμετρα και ίσως... αστεία(?)*

Ελατε πιο κοντα, και καντε λιγο ησυχια.
θα σας πω σημερα του Τόλια την ιστορια.
Δεν εχει αιμα, δρακουσ. Δεν εχει πυργους και καστρα.
Στους νομους όμως και στον καθωσπρεπισμό, εκανε χαλαστρα.

Παπατζής

-Εδώ κυριε. Αυτό το χαρτι χανει. Κι αυτό χανει. Αυτό κερδιζει.
Οι δυο ρηγάδες χανουν. Ο άσσος κερδιζει.
Ενας αβανταδορος(1), εκει διπλα τριγυριζει.
Μιλαει στο θυμα(2): -Βαλε φιλε. Πως είναι εξυπνος νομιζει,
μα θα του τα παρεις. Ο κοπος αξιζει.
Τοτε πεταγεται ξαφνικα ένα... κυρίζι(3):
-Φιλε είναι φτιαχτό. Θα στα παρουν. Κατι εδώ μου... μυριζει.
Πεταγονται δυο αλλοι αβανταδοροι: Ο κυριος θα κανει ό,τι
νομιζει.
Κανε μας τη χαρη κυριε, και τραβα στο μπακαλη... να παρεις ρυζι.

Και τοτε: «Αστο», ακουγεται από τον τσιλιαδορο(4), μια φωνη.
Σκορπιζουν ολοι στη στιγμη.
Πλακωσαν μπατσοι στη γωνια.
Παλι μεσα; Είναι ρε φιλε αμαρτια...

Τον ανεβασαμε τον Αποστολη στο Νοζοτρος, στο παλκο.
Με ένα μπαγλαμαδακι εγω επαιζα κατι από Μαρκο.
Μπιγκ Μπαγκ το λεγαμε. Θεατρικο. Θα θυμουνται καποιοι παλιοι.
Ο Αποστολης, μαγκας, εκανε επι σκηνης τον παπατζη.
Σεμνος παντοτε αλλα γουσταρε τη φαση πολύ.
Μας εδειχνε απλα, τι του ειχε μαθει η δικια του η ζωη...

Ναυτικός-Χρυσόχοος

Θεατρικό μονόπρακτο
Τόπος: Πλατεία Κοτζιά
Χρονος: Αρχες δεκαετιας ογδοντα
Σενάριο-σκηνοθεσια: Τόλιας
Διανομη: Ναυτικος-Τολιας, Χρυσοχοος- Καποιος δικος του.

Ο Αποστολης, φορώντας ένα ναυτικο καπελακι,
και ένα αναλογο κοστουμακι,
κραταει στα χερια αλυσίδα χρυση,
και φωναζοντας δυνατα κανει ότι απομακρυνεται από εκει:
-Ρε τον απατεωνα τον χρυσοχοο. Παιει να με φαιει.
Τζαμπα θελει ο κερατας την αλυσιδα να μου παρει.
Εικοσι δυο καρατια. Με καταλαβε αναγκη μεγαλη πως εχω.

Τον παλιανθρωπο. Πρέπει να προσεχω.

Μπαινει στη... σκηνη ο χρυσοχοος:

-Ρε πατριωτη ελα εδώ. Θα τα βρουμε. Γυρνα πισω.

Κι εγω εχω οικογενεια να ζησω.

Ενταξει, βαζω πεντε χιλιαρικα ακομα. Άλλο δεν παει.

Να μεινει κατι και για μενα. Να παρω ψωμι στο παιδι να φαει.

Τολιας:

-Φιλε, η αλυσιδα που εχω κανει χιλιαδες εκατο,

θελεις να στην δωσω τριαντα χιλιαδες? Κλεψια είναι αυτό.

[Η αλυσιδα εν τω μεταξυ κοστιζει...δραχμες εκατο.

Τσιμπαι το θυμα, ο «συμφεροντολογος». Το κολπο είναι καλο].

Συμφεροντολογος:

-Φιλε να την δω την αλυσιδα. Ποσα θελεις να την παρω εγω.

Τολιας:

-Αγαπητε μου, με τιποτα κατω από εξηντα. Μιλαμε για ατοφιο χρυσο.

Χρυσοχοος:

-Όχι και εξηντα. Σαραντα χιλιαδες σου δινω τωρα εγω.

Συμφεροντολογος:

-Φιλε, να σου δωσω πενηντα χιλιαδες. Τοσα μονο μπορω.

Τολιας:

-Φιλε να την παρεις. Σε συμπαθησα. Γι'αυτό.

Και δεν θελω να την δωσω σε αυτό τον βρωμερο.

Εχω αναγκη, μεγαλη. Εχω να μπαρκαρω πολύ καιρο.

Παρίτην και να με θυμασαι. Να κανεις για μενα κανα σταυρο.

[Το κολπο, πιανει παντα ειπαμε, αρκει να είναι καλο...].

Στις παρεες τις «κακες», από μικρο παιδι.

Στα εικοσι, τον πιασαν πρωτη φορα για μια κλοπη.

Σε καποιον καποτε, ειχε μιλησει για κατι μεσα... «δυσκολο πολύ».

Ας το αφησουμε ομως. Δεν είναι τωρα η στιγμη.

Να διαβαζει δεν ηξερε. Ουτε και φυσικα... γραφη.

Την αξιοπρέπεια όμως γνωριζε βαθειά. Και την τιμη.
Φτωχοδιαβολος, όπως συνήθιζαν να λενε πιο παλια.
Μα την τεχνη του την εμαθε, και την εκανε καλα.

Αράχνη

Μικρου μηκους ταινια

Σκηνοθεσια-πρωταγωνιστης: Τολιας

Τοποθεσια: Τραينو Αθινα-θεσσαλονικη, βραδινό.

Η αραχνη τσιμπαι τα θυματα της, και τα ναρκωνει.

Επειτα, με την ησυχια της τα... σκοτωνει.

Ο Αποστολης ομως ηταν... ευγενης.

Απο τα χερια του δεν υπεστη σωματικη βια ποτε κανεις.

(Εκτος απο μια φορα, οταν ειχε βγει απο μια φυλακη,

που ένα δεσμοφυλακα ειδε καπου στο δρομο ενα πρωι.

Ειχε μαζι του για αλλη δουλεια ενα μακρυ λοστο.

Τον επιασε γερα με το χερι το αριστερο.

Του τον κατεβασε με μισος στο κεφαλι.

Τον ειχε βασανισει μεσα ο καριολης. Παλι και παλι).

Τραينو λοιπον, Αθινα-θεσσαλονικη. Συνηθως βραδινο.

Εντοπιζει με εμπειρια το θυμα. Μονοι στο βαγονι. Ευκολο αυτο.

Ο Αποστολης ντυμενος με ρουχα καλα και καθαρα.

Ζηται την αδεια να καθισει διπλα. Ολα καλα.

Μετα απο λιγο, αρχιζει την κουβεντα δειλα-δειλα:

-Στην θεσσαλονικη, του λεει, παω. Για καποια δουλεια.

Εσυ φιλε? Απο που εισαι? Πού πας? Εχεις οικογενεια, παιδια?

Τι ομαδα εισαι? Εγω ειμαι Παναιτωλικος.

Εσυ τι εισαι? Α, μια χαρα. Ολυμπιακος.

Μετα από καποια ωρα: -Νυσταξα, παω να παρω ενα καφεδακι.

Να σου παρω κι εσενα ενα? Σκετο ή με ζαχαρη λιγακι?

Φευγει ο Αποστολης, στο μπαρ του τραινου για καφε παιει.

Μετα στην τουαλετα. Τρια υπνοστεντον. Στον “φιλο” του γυρναι.

Στον επομενο σταθμο ο Αποστολης κατεβαινει.

Ο “φιλος” του κοιμάται βαθεια και η μερα τον Τόλια περιμενει...

Ποντικός

Ντυμενος στην τριχα, στα πιο καλα ξενοδοχεια.
Χιλτον συνηθως και Μεγαλη Βρετανία.
Εκλεινε δωματιο. Ηταν πελατης ευγενικος.
«Νοιαζονταν» και για τους αλλους ενοικους. Ηταν... τρυφερος.
Μολις εβγαιναν αυτοι από το δωματιο, γίνονταν... ποντικός.
Πηδαγε από μπαλκονι σε μπαλκονι. Αιλουρος σωστος.
Επαιρνε ό,τι εβρισκε, και γινονταν... καπνος.

Κλέφτης βορείων προαστίων

Πολλοι πηγαιναν σε βιλλες και σε σπιτια καλα.
Ο Αποστολης, πηγαινε... στα καλύτερα.
Ένα χαλικάκι στην πορτα πετουσε από μακρια. Στην αρχη μικρο.
Μετα λιγο πιο μεγαλο. Χτυπημα πιο τολμηρο.
Αν ηταν μεσα ο ιδιοκτητης, εφευγε διχως να χασει καιρο.
Αν δεν ηταν, κακο δικο του ηταν αυτό.
Σε μια βιλλα, το χιλια εννιακοσια εβδομηντα οκτω,
αν θυμαμαι οσα μου ειπε καλα και δεν κανω λαθος σε αυτό,
βρηκε μεσα τριαντα εκατομμύρια δραχμες σε μετρητα.
Δεκα γκαρσονιερεις αγοραζεις τοτε με αυτά.
Ο Αποστολης την άλλη μερα στο μπαρ στην Ομονοια παει.
Το κοριτσι που δουλευε εκει ζηταιει.
Την γουσταρε ο Αποστολης. Αυτή στα αστεια τον ελεγε κακούργο.
Την άλλη μερα ηταν οι δυο τους στο Αμβουργο.
Σε ένα χρονο, φαγαν όλα τα λεφτά.
Και ο Τολιας, αρχισε εκει, τα κολπα τα δικα του, τα παλια.
Όμως δυστυχως, τον πιασαν στην πρωτη του εκει δουλεια.
Ένα χρονο εκανε στο Αμβουργο. Στα λευκα κελια.

Συνολικα χρόνια δεκα εφτα εβγαλε, για όλα αυτα στη φυλακη.
Κλεφτης. Διαρηκτης. Και οπου αλλου τον πηγαινε η ζωη.
Τις ηξερε ολες τις φυλακές καλα.
Αλικαρνασό. Κέρκυρα. Ναυπλιο πιο παλια.

Στις πορειεις τις αναρχικες παντα παρον. Παντα εκει.
Με έναν δικο του τροπο, τον παλιο. Όχι από σκέψη αναρχικη.

Κατι σαν να ημασταν η οικογενεια του η μεγαλη.
Δεν του πολυάρεσαν οι «λαϊκοί». Παντα ελεγε γι'αυτους: Οι
αλλοι.

Ποδοσφαιρακι στο Νοζοτρος, σε πρωτάθλημα.
Το ηξερε καλα. Ηταν της φυλακης το αθλημα.
Δυαδες παιζαμε. Το ταιρι του λιγοτερο καλο.
Εχασε. Το πρωταθλημα, μαζι με τον Νικο τον περιστεριωτη, το
πηρα εγω.
Όταν ειχε κονομησει, κερνουσε μαζι τρια- τεσσερα ποτα.
Να εχει... καβατζα για τα βράδια τα δικα του χωρις λεφτα.
Επεστρεφε παντα, τα χρηη όταν ζητουσε δανεικα.
Αξιοπρεπης και κυριος σε όλα αυτά.

Κανενας για τον Τολια τραγουδι δεν θα γραψει.
Και δεν ξερω αν βρεθηκε κανενας όταν πεθανε να τον κλαψει.
Αλλα δεν τον νοιάζει. Παντα ηταν μονάχος.
Μαλλον όχι ακριβως. Ειχε να τον συντροφευει το δικο του παθος.

Σας δινω τωρα φιλοι αμεσως τραγουδακι.
Παλι τον φιλο Μπόμπ, πειραξα λιγακι.
Μην του πειτε τιποτα αν τον πετυχετε πουθενα,
γιατι ποιος τον ακουει. Θα μου ζαλισει τα... αυτια.
Θα μπορουσε να ηταν και για τον Αποστολη το τραγουδι αυτό.
Αυτά από μενα. Το ενιωθα χρεος καιρο τωρα ολο αυτό.

Για τον Λευτέρη που έγινε φονιάς
(Bob Dylan: Ballad of Donald White)

Για τον Λευτέρη που έγινε φονιάς
μια νύχτα που την πλάκωνε ο χιονιάς
και όλη του η ζωή ήταν ένα λάθος,
ένα τραγούδι θα σας πω, με πάθος.

Από μικρός τα γράμματα δεν τα έπαιρνε καθόλου,
αλλά τα χέρια του λες και ήταν του διαβόλου.
Ήταν ο πιο καπάτσος στις κλεψιές,
και γρήγορα τον κλείσανε στις φυλακές.

Αυτοί που γνώρισε μεσ' τα κελιά,
ταίριαξαν με τα δικά του τα μυαλά.
Κι όταν για λίγο βγήκε από τη φυλακή,
δεν γίνονταν αλλιώς, και ξαναγύρισε εκεί.

Μάνα, πατέρα δεν είχε ποτέ του γνωρίσει.
Ούτε και φίλους απ' το σχολειό είχε κρατήσει.
Τα κορίτσια μακριά από αυτόν ήταν πάντα,
μην τα δουν και τα στιγματίσουν για πάντα.

Τώρα σαπίζει πάλι μες στη φυλακή,
και ούτε που θέλει να βγει ποτέ από εκεί.
Όμως αυτοί που από μικροί κάνουν λάθος βήματα,
είναι άραγε εχθροί της κοινωνίας ή μήπως θύματα;

Αυτό μονάχα το ερώτημα ήθελα να κάνω.
Μια σκέψη -συγχωρήστε με- μονάχα παραπάνω.
Άραγε πιάσατε το νόημα των όσων είπα,
ή μήπως πάλι έκανα στο νερό μια τρύπα;

Υ.Γ. Εδώ Ελεύθερα Εξάρχεια.

(1) Αβανταδόρος: Αυτός που είναι δίπλα στον παπατζη και είτε κάνει ότι παίζει και αυτός, είτε απλα μιλάει στους άλλους, προτρεποντας τους να παιξουν.

(2) Θύμα: Περαστικός που καλείται να παίζει και... να χάσει.

(3) Κυρίζι: Περαστικός, που δυνατα φωναζει ότι είναι στημενο το κολπο και χαλαει την δουλεια. Από το... κύριος, ειρωνικα.

(4) Τσιλιαδόρος: Εχει το νου του μην πλακωσουν μπατσοι, και φωναζει να την κοπανησουν.

nikos1789@gmail.com

Επαναστατικές Συγγένειες: Τα κόκκινα και τα μαύρα αστέρια μας (audio+photos)

Το ηχητικό της βιβλιοπαρουσίασης στο Νοσότρος με θέμα “Επαναστατικές Συγγένειες: Τα κόκκινα και τα μαύρα αστέρια μας”.

ΑΚΟΥΣΤΕ ΕΔΩ:

Εισηγητές:

Μικαέλ Λεβί (συγγραφέας)

Στέφανος Ροζάνης (καθηγητής Φιλοσοφίας)

Νίκος Κατσιαούνης (περιοδικό Βαβυλωνία)

Παρουσίαση του βιβλίου των Μικαέλ Λεβί και Ολιβιέ Μπεζανσενό “Επαναστατικές Συγγένειες: Τα κόκκινα και τα μαύρα αστέρια μας” από τις εκδόσεις Ακυβέρνητες Πολιτείες που έγινε στις 28 Δεκεμβρίου.

“Μετά τον Καστοριάδη” : Παρουσίαση στη “Λαμπηδόνα” (audio)

Το ηχητικό της βιβλιοπαρουσίασης στο Κοινωνικό-Πολιτιστικό Κέντρο Βύρωνα “Λαμπηδόνα”, με την πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση που ακολούθησε τις εισηγήσεις:

ΑΚΟΥΣΤΕ ΕΔΩ:

“Μετά τον Καστοριάδη”, Παρασκευή, 16 Δεκέμβρη, 8.30 μ.μ.
βιβλιοπαρουσίαση.

Παρουσίαση του βιβλίου “Μετά τον Καστοριάδη: Δρόμοι της αυτονομίας στον 21ο αιώνα” των Αλέξανδρου Σχισμένου και Νίκου Ιωάννου.